

Vilniaus Universitetas
Teisės fakultetas
Civilinės teisės ir civilinio proceso katedra

Dieninio skyriaus
V kurso
komercinės teisės specializacijos
Studento Tomo Valaičio

Magistro darbas

“Fizinio asmens teisės palikti turtą testamentu įgyvendinimas”

„The exercise of a natural person’s right to leave property by a will“

Darbo vadovas:
Asist. Saulius Aviža

Darbo recenzentė:
Asist. Renata Juzikienė

Vilnius
2007

TURINYS

I. Įžanga.....	4
I. Testamento sudarymo sąlygos.....	6
1.1. Testamento sudarymo sąlygų reikšmė.....	7
1.2. Testatoriaus civilinis teisinis subjektiškumas.....	8
1.3. Testamentinis veiksnumas.....	9
1.4. Neveiksnaus asmens sudaryto testamentą negaliojimas.....	12
1.5. Ne visiškai veiksniaus asmens sudaryto testamentą negaliojimas.....	13
1.6. Testamentą, sudaryto asmens, kuris buvo tokios būklės, kad negalėjo suvokti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, negaliojimas.....	14
1.7. Realios grąsinimo įtaka testamentą galiojimui.....	15
1.8. Ekonominio spaudimo įtaka testamentą galiojimui.....	16
1.9. Apgaulės įtaka testamentą galiojimui.....	17
1.10. Suklydimo įtaka testamentą galiojimui.....	18
1.11. Smurto įtaka testamentą galiojimui.....	19
1.12. Testamentą teksto netikslumų įtaka testamentą galiojimui.....	20
1.13. Testamentą, kurio turinys neteisėtas ar nesuprantamas, negaliojimas.....	22
II. Fizinio asmens teisės palikti turtą testamentu ribos.....	24
2.1. Paveldimi objektai.....	24
2.2. Objektai, kurie negali būti paveldimi.....	25
2.3. Įpėdiniai.....	26
2.4. Privaloma palikimo dalis.....	27
III. Fizinio asmens teisės palikti turtą testamentu ypatumai.....	30
3.1. Bendrasis sutuoktinių testamentas.....	31
3.1.1. Bendrojo sutuoktinių testamentą sudarymo tvarka.....	31
3.1.2. Bendrojo sutuoktinių testamentą turinys.....	32
3.1.3. Bendrasis sutuoktinių testamentas kaip testamentą laisvės principo ribojimas.....	34
3.1.4. Bendrojo sutuoktinių testamentą negaliojimas.....	35
3.1.5. Bendrojo sutuoktinių testamentą paskelbimas.....	37
3.2. Testamentinė išskirtinė.....	38
3.2.1. Testamentinės išskirtinės gavėjas.....	38
3.2.2. Testamentinės išskirtinės dalykas.....	39
3.2.3. Testamentinės išskirtinės priėmimas.....	39

3.2.4. Testamentinės išskirtinės vykdymas.....	40
VI. Testamentų rūšys	41
4.1. Asmeninis testamentas.....	42
4.1.1. Asmeninio testamento sudarymas.....	43
4.1.2. Asmeninio testamento turinys.....	44
4.1.3. Asmeninio testamento perdavimas saugoti.....	45
4.1.4. Asmeninio testamento paskelbimas	46
4.2. Oficialusis testamentas.....	47
4.2.1. Oficialiojo testamento sudarymas.....	47
4.2.3. Kito asmens pasirašymas testamente	48
4.2.3. Oficialiesiems prilyginami testamentai	49
4.3. Testamentų registras	51
IV. Testamente išreikštos testatoriaus valios įgyvendinimas	52
5.1. Testatoriaus paskirtas testamento vykdytojas	53
5.2. Teismo paskirtas palikimo administratorius	55
5.3. Testatoriaus paskirto palikimo vykdytojo ir teismo paskirto palikimo administratoriaus teisės ir pareigos	56
V. Išvados	59
Santrauka.....	62
Summary	62
Literatūra.....	64

I. Įžanga

Temos aktualumas. Kaitų karta yra natūralus dalykas, todėl tiek fiziniams, tiek tam tikrais atvejais ir juridiniams asmenims tampa aktualūs paveldėjimo teisės klausimai. Mirus fiziniam asmeniui jo teisės ir pareigos nesibaigia, jos pereina mirusiojo įpėdiniams. Paveldėjimas – tai mirusio fizinio asmens turtinių teisių, pareigų ir kai kurių asmeninių neturtinių teisių perėjimas jo įpėdiniams. Teisės aktai reglamentuojantys paveldėjimo teisinius santykius numato dvi paveldėjimo rūšis: pagal įstatymą ir pagal testamentą. Asmuo valdantis tam tikrą turtą nuosavybės teise gali nevaržomai juo disponuoti ir nuspręsti kas bus jo turto savininkas mirties atveju. Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis Teismas (toliau – Aukščiausiasis Teismas) yra pasisakęs, kad kiekvienas fizinis asmuo gali testamentu palikti visą savo turtą arba jo dalį vienam ar keliems asmenims, gali testamentu atimti paveldėjimo teisę iš vieno, kelių ar visų įpėdinių.¹ Taigi asmuo turi teisę palikti visą ar dalį savo turto testamentu. Tai, kad asmuo turi tam tikrą teisę dar nereiškia, kad jis šia teise pasinaudos. Tačiau asmuo nusprendęs įgyvendinti savo teisę palikti turtą testamentu turi gerai išmanyti teisės aktų, reglamentuojančių paveldėjimo teisę, nuostatas, nes šios teisės įgyvendinimo tvarka griežtai reglamentuojama. Įstatymai numato tam tikras testamentą sudarymo sąlygas, reikalavimus testamentą turinčiam ir formai, tik žinodamas visus šiuos reikalavimus asmuo gali tinkamai įgyvendinti teisę palikti turtą testamentu. Reikalavimų neatitinkantis testamentas gali būti pripažintas negaliojančiu ir palikėjo paskutinioji valia gali likti neįgyvendinta.

Lietuvos Respublikos Testamentų registro duomenimis Lietuvoje sudaromų testamentų skaičius nuolat auga, tai reiškia, kad vis daugiau asmenų pasinaudoja teise palikti turtą testamentu. Taigi fizinio asmens teisės palikti turtą testamentu įgyvendinimo aptarimas tampa svarbus vis daugiau žmonių. Be to, specialiosios literatūros, kurioje analizuojami paveldėjimo teisiniai santykiai, nėra daug, todėl šios temos analizė turi svarbią reikšmę ir teisės doktrinai. Taip pat pastebėtina, kad Aukščiausiojo Teismo praktika tam tikrais paveldėjimo pagal testamentą klausimais nėra vienalytė, dėl to magistro darbe pateikiama esamos teismų praktikos analizė įgyja ir svarbią praktinę reikšmę.

Darbo tikslai. Šiuo magistro darbu norima pateikti išsamią fizinio asmens teisės palikti turtą testamentu įgyvendinimo analizę. Siekiama nuosekliai aptarti visas problemas, kurios gali kilti nuo tinkamo testamentą sudarymo iki visiško jo įvykdymo.

¹ Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. kovo mėn. 22 d. nutartis civilinėje byloje *R. Ušpolevičius v. B. Ušpolevičius*, Nr. 3K-3-218/2004, kat. 30.1; 30.4.

Norima nuosekliai atskleisti testamento sudarymo sąlygų esmę ir reikšmę testamentu galiojimui, toliau pereinant prie fizinio asmens teisės palikti turtą testamentu ribų tyrimo. Kitose darbo dalyse siekama pateikti testamentų rūšių analizę, išskiriant atskirų rūšių privalumus ir trūkumus, bei aptarti tesamente išreikštos testatoriaus valios įvykdymo ypatumus.

Darbo objektas. Darbas suskirstytas į penkias pagrindines struktūrines dalis. Pirmoji dalis skirta nagrinėti testamento sudarymo sąlygas, nes jos turi bene didžiausią reikšmę fizinio asmens teisės palikti turtą testamentu įgyvendinimui, kadangi nesilaikant šių sąlygų testamentas laikomas negaliojančiu ir asmens valia lieka neįgyvendinta. Kitoje dalyje analizuojamos fizinio asmens teisės palikti turtą testamentu ribos, siekiant išsiaiškinti kiek laisvės turi asmuo sprendamas savo turto likimą po mirties. Šioje darbo dalyje didžiausias dėmesys skirtinas privalomosios palikimo dalies instituto analizei, nes šis tam tikrų asmenų teisė į privalomąją palikimo dalį labiausiai varžo testatoriaus teisę laisvai palikti turtą norimiems asmenims. Trečioji darbo dalis skirta testamentų rūšių analizei. Ketvirtojoje dalyje nagrinėjami tam tikri asmens teisės palikti turtą testamentu ypatumai. Didelis dėmesys šioje dalyje skiriamas bendrojo sutuoktinių testamento aptarimui, nes tai yra specifinė testamentų rūšis, be to, ji mažai analizuojama specialiojoje literatūroje ir teismų praktikoje. Penktojoje darbo dalyje bandoma išsiaiškinti kaip testatoriaus valia, išreikšta testamente, yra įgyvendinama. Darbas baigiamas pateikiant padarytų išvadų sąrašą.

Darbe nėra plačiai analizuojami bendrieji paveldėjimo teisės klausimai, jie paliečiami tik tiek kiek reikalinga išsamiai darbo temos analizei.

Metodika. Darbe daugiausia remiamasi analizės metodu. Šis metodas pasireiškia visą paveldėjimo pagal testamentą institutą išskaidant į smulkesnes dalis ir šias dalis nagrinėjant atskirai. Gautos išvados nagrinėjamos naudojant apibendrinimo metodą. Nagrinėjant darbo temą naudojamos sisteminės analizės metodu, atskiras teisės normas bei institutus vertinant viso teisės akto, kitų teisės aktų bei teismų praktikos kontekste. Atskirose darbo dalyse naudojamas lyginamasis metodas lyginant Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių paveldėjimo teisę. Naudojantis abstrakcijos metodu iš visos paveldėjimo teisės išskiriami tam tikri institutai, ieškoma ryšių, santykių tarp jų. Remiantis lingvistiniu ir teleologiniu metodais siekiama atskleisti tikrąją teisės normų prasmę.

Šaltiniai. Minėta, kad specialiosios literatūros, nagrinėjančios paveldėjimo teisės Lietuvoje problematiką, nėra gausu, todėl šiame darbe remiamasi ne tik šaltiniais, kuriuose analizuojami paveldėjimo teisiniai santykiai, bet ir specialiaja literatūra, skirta

kitų civilinės teisės institutų analizei. Daugiausia darbe remiamasi docento A. Vilietos Civilinio kodekso penktosios knygos komentarais išleistais žurnale *Justitia*. Šiuo šaltiniu daugiausia remiamasi dėl to, kad jis visapusiškai ir išsamiai analizuoja paveldėjimo teisinius santykius. Be specialiosios literatūros darbe taip pat pateikiama Lietuvos teismų praktikos apžvalga, cituojant Aukščiausiojo teismo išaiškinimus, bei analizuojant konkrečias bylas.

I. Testamento sudarymo sąlygos

Asmens valia civiliniuose teisiniuose santykiuose sukuria teises pasekmes, jeigu ji turi objektyvią išraišką.² Asmens valios dėl jo turto likimo po šio asmens mirties išraiška yra testamentas. Testamentas – tai asmeninis palikėjo patvarkymas dėl turto, asmeninių neturtinių teisių ir pareigų perėjimo įpėdiniams mirties atveju, sudarytas įstatymo nustatyta tvarka ir forma. Testamentas yra vienašalis sandoris, kuriuo neviršydamas įstatymų nustatytų ribų palikėjas pareiškia savo valią dėl turto likimo po jo mirties. Testamento sąvoka nėra nauja. Pirmosios teisės normos reglamentuojančios testamentinį paveldėjimą atsirado dar senovės Romoje. Pagal romėnų teisę, testamentas – tai vienašalis palikėjo paskutine valia grįstas sandoris, sudarytas laikantis nustatytų formalumų siekiant paskirti savo teisių ir pareigų perėmėją (įpėdinį).³

Testamentas yra specifinis sandoris jo ypatumai pasireiškia tuo, kad jis nesukuria pareigų iki įsigaliojimo, o įsigalioja jis tik testatoriui mirus. Taigi testamentas įsigaliojamas siejamas su tam tikro įvykio, palikėjo mirties, įvykimu, vadinasi, testamentas laikytinas vienašaliu sandoriu su atidedamąja sąlyga. Testamentas yra pirminis juridinis faktas, kuris įvykus kitam juridiniam faktui – atsiradus palikimui – sukuria teisinį paveldėjimo santykį – testamentiniai įpėdiniai kviečiami paveldėti.⁴ Teisines pasekmes sukelia tik galiojantis testamentas. Tam, kad testamentas galiotų jis turi būti sudarytas laikantis tam tikrų sąlygų. Būtent nuo šių testamentinio sudarymo sąlygų turinio bei reikšmės atskleidimo ir pradėsiu magistro darbo temą analizę.

Testamento sudarymo sąlygos tai tam tikri įstatymų reikalavimai, kurių privaloma laikytis norint, kad testamentas galiotų. Šios sąlygos numatytos siekiant apsaugoti ne tik

² Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. sausio mėn. 8 d. Nutartis civilinėje byloje *E. Jonaitienė, G. Garnienė ir J. Karašauskienė v. T. Šakėnienė, R. Miškinienei*, Nr. 3K-3-7/2001, kat. 25.8.2; 30.6.

³ NEKROŠIUS, Ipolitas; NEKROŠIUS, Vytautas; VĖLYVIS, Stasys. *Romėnų teisė*, Vilnius: Justitia, 1999, p. 181.

⁴ Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. kovo mėn. 22 d. nutartis civilinėje byloje *R. Užpolevičius v. B. Užpolevičius*, Nr. 3K-3-218/2004, kat. 30.1; 30.4.

testatoriaus, bet ir sąžiningų įpėdinių interesus. Visų pirma, kaip ir bet koki kitą sandorį, testamentą gali sudaryti tik visiškai veiksnus asmuo. Ne mažiau svarbi testamentu sudarymo sąlyga – tai, kad iš testamentu turinio būtų aiški tikroji testatoriaus valia. Tai reiškia, kad testamente turi būti užfiksuota testatoriaus laisva valia, t.y. testatoriaus apsisprendimo dėl turto likimo negali įtakoti pašaliniai veiksniai. Ši sąlyga kitaip gali būti vadinama testamentu laisvės principu. Testamentu laisvės principas – tai asmens teisė sudaryti, bet kokio turinio testamentą, bet kada jį pakeisti, panaikinti ar sudaryti naują testamentą, t.y. savo nuožiūra nuspręsti turto likimą mirties atveju. Kaip ir dauguma teisės principų testamentu laisvės principas nėra absoliutus, palikėjo teisę palikti turtą savo nuožiūra riboja įstatymuose numatytas, asmenų, galinčių būti testamentiniais įpėdiniais sąrašas, turto, kuris negali būti paveldimas, nurodymas, tam tikrų asmenų teisė į privalomąją palikimo dalį bei kiti įstatymų reikalavimai. Tačiau įstatymų numatytose ribose testatorius yra laisvas spręsti turto likimą mirties atveju.

Įstatymų leidėjas taip pat reikalauja, kad sudarydamas testamentą palikėjas visiškai suvoktų testamentu esmę bei jo sukliamas teises pasekmes. Ne mažiau svarbus yra testamentu turinio aiškumas. Testamentu turinyje užfiksuojama paskutinioji testatoriaus valia, todėl itin svarbu, kad būtų galima ją tinkamai suprasti ir įgyvendinti. Šioje dalyje atskleisiu testamentu sudarymo sąlygų esmę, jų įtaką testamentu galiojimui, bei atskirai aprasiu kiekvieną iš sąlygų.

1.1. Testamentu sudarymo sąlygų reikšmė

Testamentu sudarymo sąlygos turi itin svarbią reikšmę testamentu galiojimui. Sudarant kiekvieną testamentą turi būti laikomasi visų testamentu sudarymo sąlygų. Jei šio reikalavimo nesilaikoma, pripažįstama, kad testamentas neišreiškia tikrosios palikėjo valios. Testamentas savo esme yra paskutiniosios testatoriaus valios išraiška, todėl šios valios neišreiškiantis ar netinkamai išreiškiantis testamentas laikomas negaliojančiu. Testamentas pripažįstamas negaliojančiu, jeigu nustatoma, kad ydingas jo turinys, neaiški, iškreipta testatoriaus valia arba sudarytas neteisėtos formos testamentas, ar testamentas sudarytas netinkamo subjekto. Nustatydamas tam tikras testamentu sudarymo sąlygas įstatymų leidėjas siekia apsaugoti testatoriaus bei sąžiningų įpėdinių interesus, užtikrinant, kad neteisėtų pašalinių veiksmų paveikta testatoriaus valia nesukeltų teisinių padarinių.

Minėta, kad testamentas turi išreikšti tikrąją testatoriaus valią dėl jo turto likimo po mirties. Įstatymų leidėjas nustatydamas testamentu sudarymo sąlygas siekia užtikrinti,

kad testamente užfiksuojama palikėjo valią susiformuotą laisvai, tuo pačiu reikalaujant, kad testatorius suvoktų savo veiksmų reikšmę ir sukeliamas pasekmes. Numatant tam tikras testamentų sudarymo sąlygas ir testamentų negaliojimo pagrindus, siekiama užtikrinti, kad nebūtų sudaroma neteisėtų testamentų, o testamentai, sudaryti pažeidžiant jų sudarymo sąlygas, nesukeltų teisinių pasekmių.

Nustatydamas testamentą sudarymo sąlygas įstatymų leidėjas nurodė kokie veiksmai negali būti atliekami siekiant, kad būtų sudarytas palankaus turinio testamentas, tačiau taip pat nurodė ir koks elgesys neturi reikšmės testamentą galiojimui. Numatyta, kad tam tikras suinteresuotų asmenų elgesys nedaro įtakos testamentą galiojimui. Įprastinis suinteresuotų asmenų įkalbinėjimas ar prašymas sudaryti jiems palankų testamentą, nelaikomi prievarta ir neturi įtakos testamentą galiojimui.⁵ Svarbu, kad įkalbinėjimas ar prašymas neperžengtų įstatymais leidžiamų ribų ir netaptų apgaule ar grasinimais. Leidžiamas tik teisėtas elgesys.

1.2. Testatoriaus civilinis teisinis subjektiškumas

Asmens civilinis teisinis subjektiškumas susideda iš dviejų elementų – civilinio teisnumo ir veiksnumo. Civilinis teisnumas – tai asmens galėjimas turėti teises ir pareigas. Teisnumas yra bendroji teisės kategorija, apibūdinanti asmens teisinį statusą. Tik teisnus asmuo yra teisinių santykių subjektas.⁶ Vienas iš teisnumo turinio elementų yra asmens galėjimas paveldėti turtą ar palikti jį testamentu, taigi teisnus asmuo gali būti bet kokių teisių santykių subjektu, tarp jų ir paveldėjimo teisinių santykių. Lietuvoje teisnumas pripažįstamas visiems fiziniams asmenims, nepriklausomai nuo lyties, rasės, amžiaus, pilietybės ar kitų aplinkybių. Seniau kitose valstybėse buvo laikoma, kad visišką teisnumą turi ne visi asmenys. Antai senovės Romoje ilgą laiką buvo pripažįstama, kad moterys neturi testamentinio teisnumo ir negali sudaryti testamentą. Žmonijai vystantis buvo pripažinta, kad tokie ribojimai yra nepateisinami ir šiuolaikinėse demokratinėse valstybėse laikoma, kad visišką teisnumą turi visi fiziniai asmenys.

Civilinis teisnumas atsiranda asmens gimimo momentu ir baigiasi asmeniui mirus. Tam tikrais atvejais įstatymai numato konkrečias teises pradėtam, bet dar negimusiam vaikui, tačiau tokių teisių atsiradimas priklauso nuo vaiko gimimo. Gimimo, taigi ir civilinio teisnumo įgijimo momentas yra pirmas savarankiškas naujagimio įkvėpimas.

⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), 5.18 straipsnio 1 dalis.

⁶ MIKELĖNAS, Valentinas; BARTKUS, Gintautas; MIZARAS, Vytautas; KESERAUSKAS, Šarūnas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 15.

Nesvarbu kiek laiko ir kokiomis sąlygomis toks kūdikis išgyveno. Kūdikis, kuris gimė negyvas, neturi teisnumo ir negali įgyti jokių teisių, net ir jei šios teisės priskirtos jam iki gimimo, pvz. testamente tam tikrą turtą paliekant negimusiam kūdikiui. Tokiu atveju jei kūdikis gimė negyvas, jis negali būti laikomas įpėdiniu ir paveldėti. Jeigu kūdikis gimė gyvas, tai jis laikomas įpėdiniu ir jam mirus, nesvarbu kiek laiko praėjo nuo gimimo momento, atsiranda paveldėjimo teisiniai santykiai ir teisė priimti mirusiam kūdikiui priklausančią palikimo dalį pereina jo įpėdiniams. Pažymėtina, kad jei neįmanoma nustatyti ar vaikas gimė gyvas, ar ne, preziumuojama, kad jis gimė gyvas.

Tai, kad asmuo turi civilinį teisnumą nereiškia, kad asmuo turi konkrečių teisių ar pareigų. Pasakymas, kad asmeniui būdingas civilinis teisnumas, reiškia, kad jis, įgydamas konkrečių civilinių teisių ir pareigų, gali tapti konkrečių civilinių teisinių santykių subjektu.⁷ Ar asmuo įgys tam tikrų teisių ar pareigų priklauso nuo asmens valios ir kitų teisinių aplinkybių. Visų pirma teisių ir pareigų gali įgyti tik civilinį veiksnumą turintis asmuo.

1.3. Testamentinis veiksnumas

Asmuo, pasižymintis civiliniu teisnumu turi teisę palikti turtą testamentu, tačiau įgyvendinti šią teisę gali tik turintis visišką testamentinį veiksnumą asmuo. Testamentinis veiksnumas yra asmens civilinio veiksnumo dalis. Civilinis veiksnumas – tai fizinio asmens galėjimas savo veiksmais įgyti civilines teises ir susikurti civilines pareigas. Civilinis veiksnumas – tai asmens galimybė savarankiškai ir visa apimtimi įgyti, įgyvendinti savo teises ir prisiimti pareigas bei savarankiškai atsakyti už jų nevykdymą.⁸ Testamentinis veiksnumas – tai fizinio asmens galėjimas sudaryti testamentą ir prisiimti visas iš to sekančias teises ir pareigas. Testamentą gali sudaryti tik visiškai veiksnus asmuo, kuris suvokia savo veiksmų reikšmę ir pasekmes, todėl analizuojant fizinio asmens teisės palikti turtą testamentu įgyvendinimą, itin svarbu išsiaiškinti kada ir kaip įgijamas civilinis veiksnumas, tuo pačiu ir testamentinis veiksnumas. Todėl toliau analizuosiu klausimus, susijusius su veiksnumo įgijimu bei praradimu ar apribojimu ir veiksnumo įtaką testamentu galiojimui.

Veiksnumo reikalavimas testatoriui buvo keliamas dar Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais. Antrajame ir Trečiajame Lietuvos Statutuose numatoma, kad tam

⁷ MIKELĖNAS, Valentinas; BARTKUS, Gintautas; MIZARAS, Vytautas; KESERAUSKAS, Šarūnas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 16.

⁸ MIKELĖNAS, Valentinas; BARTKUS, Gintautas; MIZARAS, Vytautas; KESERAUSKAS, Šarūnas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 25.

tikri asmenys negali sudaryti testamentu. Neturėjo teisės sudaryti testamentu tokie asmenys:

1. Nepilnamečiai vaikai.
2. Vienuoliai.
3. Sūnūs, neatsiskykę nuo tėvo ūkio (jie galėjo testamentu palikti tik savo asmeninį arba užtarnautą turtą).
4. Asmenys, atiduoti kito valdžion kartu su turtu.
5. Belaisviai ir nelaisva dvaro šeimyna.
6. Nepilnapročiai, kol neatgaus proto.
7. Tremtiniai ir nuteistieji garbės atėmimu.⁹

Iki šių dienų testamentinio veiksnio samprata stipriai pakito, tačiau liko ir panašių aspektų, antai draudimas sudaryti testamentą nepilnamečiams ar nepilnapročiams, t.y. neveiksniams asmenims. Dabar galiojantys įstatymai numato bendrąjį principą, kad asmuo įgyja visišką veiksnumą, kai sulaukia pilnametystės, t.y. kai jam sueina aštuoniolika metų. Taigi sulaukęs šio amžiaus asmuo jau gali sudaryti testamentą, t.y. asmuo įgyja testamentinį veiksnumą. Amžiaus, nuo kurio įgyjamas testamentinis veiksnumas, cenzas įvairiose užsienio valstybės numatomas vis kitoks. Pavyzdžiui, Prancūzijoje ir Vokietijoje laikoma, kad visišką testamentinį veiksnumą asmuo įgyja nuo šešiolikos metų. JAV kaip ir Lietuvoje asmuo įgyja testamentinį veiksnumą tik sulaukę aštuoniolikos metų. Ši amžiaus cenzą kiekviena valstybė pasirenka atsižvelgdama į joje egzistuojančią situaciją.

Taisyklė, kad asmuo sulaukęs aštuoniolikos metų įgyja veiksnumą yra bendroji nuostata, ji turi išimčių. Tam tikrais atvejais asmuo ir nesulaukęs aštuoniolikos metų gali įgyti visišką civilinį veiksnumą. CK numato, kad nepilnametis, sudaręs teisėtą santuoką, įgyja visišką veiksnumą. Asmuo neturintis aštuoniolikos metų sudaryti santuoka gali tik teismo leidimu. Teismo leidimas santuokai sudaryti yra esminę nepilnamečio sudaromos santuokos galiojimo sąlyga. Nepilnametis, sudaręs santuoką be teismo leidimo, neįgyja visiško veiksnio, nes tokia santuoka negalioja ir negali sukelti teisinių padarinių. Pažymėtina, kad teisėtą santuoką sudaręs nepilnametis nepraranda veiksnio, jei vėliau ši santuoka nutraukiama ar pripažįstama negaliojančia dėl priežasčių, nesusijusių su santuokiniu amžiumi.

Kitas būdas nepilnamečiui įgyti visišką veiksnumą – tai emancipacija. Nepilnametis, sulaukęs šešiolikos metų, jo tėvų, globos (rūpybos) institucijų, jo rūpintojo ar jo paties pareiškimu gali būti teismo tvarka pripažintas visiškai veiksniumi (emancipuotas), jeigu yra

⁹, GAIVENIS, Vytautas; VALIULIS, Algirdas. *Turto paveldėjimas*. Vilnius: Justitia, 1998, p 9-10.

pakankamas pagrindas leisti jam savarankiškai įgyvendinti visas civilines teises ir pareigas.¹⁰ Pažymėtina, kad reikalaujama paties nepilnamečio sutikimo būti pripažintu visiškai veiksniu. Įrodymais, patvirtinančiais visišką nepilnamečio savarankiškumą, gali būti jo darbas pagal sutartį ir protingas darbo užmokesčio panaudojimas, savarankiškas vertimasis ūkine komercine veikla, kitokių savarankiškų pajamų ar turto turėjimas ir protingas jų naudojimas.¹¹ Emancipuotas nepilnametis įgyja visišką civilinį veiksnumą t.y. gali sudaryti bet kokius sandorius, prisiimti pareigas ir turėti teises, pats atsako už savo veiksmus bei jais padarytą žalą. Taigi nuo emancipacijos nepilnametis įgyja ir teisę sudaryti testamentą. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad teismas tokį visiško veiksnumo pripažinimą gali panaikinti, jeigu nepilnametis, savarankiškai įgyvendindamas savo teises ar vykdydamas pareigas, daro žalos savo ar kitų asmenų teisėms ar teisėtiems interesams. Emancipacijos panaikinimas galioja tik į ateitį ir neturi grįžtamosios galios. Todėl visi sandoriai, kuriuos emancipuotas asmuo sudarė, iki panaikinta jo emancipacija, galioja.¹² Tai yra taikoma ir testamentu galiojimui.

Nuo prezumpcijos, kad aštuoniolikos metų sulaukęs asmuo yra laikomas visiškai veiksniu, taip pat nukrypstama fizinio asmens pripažinimo neveiksniu ar ribotai veiksniu atvejais. Fizinis asmuo, kuris dėl psichinės ligos arba silpnaprotystės negali suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, gali būti teismo tvarka pripažintas neveiksniu.¹³ Pažymėtina, kad ne bet kuris psichikos sutrikimas ar liga yra pagrindas pripažinti asmenį neveiksniu, tik toks, dėl kurio asmuo negali suvokti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti. Pripažindamas asmenį neveiksniu teismas turi paskirti jam globėją, kuris sudaro sandorius neveiksniu pripažinto asmens vardu. Neveiksniu pripažintam asmeniui pasveikus ar žymiai pagerėjus jo būklei, teismas gali pripažinti tokį asmenį veiksniu. Nuo nutarties pripažinti asmenį veiksniu įsiteisėjimo dienos asmuo įgyja visišką veiksnumą ir gali sudaryti bet kokius sandorius, testamentą taip pat.

Tam tikrais atvejais asmuo gali nesuprasti savo veiksmų reikšmės ar negalėti jų valdyti ir dėl priežasčių nesusijusių su tokio asmens psichikos būkle. Fizinį asmenų civilinis veiksnumas gali būti apribotas teismo tvarka, jeigu jie piktnaudžiauja

¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), 2.9. straipsnis, 1 dalis.

¹¹ MIKELĖNAS, Valentinas; BARTKUS, Gintautas; MIZARAS, Vytautas; KESERAUSKAS, Šarūnas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 35.

¹² MIKELĖNAS, Valentinas; BARTKUS, Gintautas; MIZARAS, Vytautas; KESERAUSKAS, Šarūnas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 36.

¹³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), 2.10 straipsnis, 1 dalis.

alkoholiniais gėrimais, narkotikais, narkotinėmis ar toksinėmis medžiagomis.¹⁴ Norint apriboti asmens veiksnumą reikia nustatyti piktnaudžiavimo alkoholiniais gėrimais, narkotikais, narkotinėmis ar toksinėmis medžiagomis faktą. Sąvoka “piktnaudžiavimas” reiškia nuolatinį, pastovų, neprotingą, besaikį alkoholio, narkotikų, narkotinių ar toksinių medžiagų vartojimą, t.y. tokį, kuris daro žmogų nuo jų priklausomą.¹⁵ Išnykus aplinkybėms, dėl kurių asmens veiksnumas buvo apribotas, teismas gali panaikinti veiksnumo apribojimą. Nuo šios nutarties įsigaliojimo dienos asmuo atgauna visišką civilinį veiksnumą, su visomis iš to sekančiomis pasekmėmis.

1.4. Neveiksnaus asmens sudaryto testamentų negaliojimas

Ankstesnėje darbo dalyje minėta, kad tik visiškai veiksnus asmuo gali savarankiškai sudaryti sandorius ir įgyti teises bei prisiimti pareigas. Neveiksniais laikomi nepilnamečiai iki keturiolikos metų ir asmenys, kurie įsiteisėjusiu teismo sprendimu pripažinti neveiksniais. Nepilnamečiai iki 14 metų laikomi neveiksniais, nes jie nėra pakankamai subrendę ir negali priimti apgalvotų valinių sprendimų.¹⁶ Teismas neveiksniu asmenį pripažįsta jei dėl savo psichikos būklės šis asmuo negali suvokti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti. Todėl neveiksnius asmuo negali sudaryti jokių sandorių, o jei toks asmuo ir sudaro kokį nors sandorį, toks sandoris pripažįstamas negaliojančiu. Visus sandorius neveiksniu pripažinto asmens vardu sudaro globėjas, o nepilnamečio iki keturiolikos metų vardu – įstatyminiai atstovai. Tačiau nei globėjas, nei įstatyminiai atstovai neturi teisės globotinio ar atstovaujamojo vardu sudaryti testamentų. Testamentas yra asmeninio pobūdžio vienašalis sandoris, todėl jį gali sudaryti tik pats palikėjas asmeniškai. Taip pat reikalaujama, kad testamentų sudarymo metu palikėjas būtų visiškai veiksnus. Neveiksnaus asmens sudarytas testamentas negalioja ir nesukelia teisinių pasekmių. Tai reiškia, kad asmenys negali būti laikomi įpėdiniais pagal neveiksnaus asmens sudarytą testamentą, ir neveiksnaus palikėjo turto likimas, šiam mirus sprendžiamas taikant paveldėjimą pagal įstatymą reglamentuojančias teisės normas.

Pažymėtina, kad asmuo turi būti visiškai veiksnus būtent testamentų sudarymo metu. Jeigu veiksnus asmuo surašė testamentą ir vėliau susirgo psichikos liga, dėl kurios jis buvo pripažintas neveiksniu, jo anksčiau surašytas testamentas galioja. Ir atvirkščiai,

¹⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), 2.11 straipsnis, 1 dalis.

¹⁵ MIKELĖNAS, Valentinas; BARTKUS, Gintautas; MIZARAS, Vytautas; KESERAUSKAS, Šarūnas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 39.

¹⁶ MIKELĖNAS, Valentinas; VILEITA, Alfonsas; TAMINSKAS, Algirdas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 191.

testamentas, surašytas neveiksnaus dėl psichikos ligos asmens, pripažintinas negaliojančiu, nors vėliau šis asmuo ir pasveiko.¹⁷

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pilnametystės sulaukusį asmenį neveiksniu gali pripažinti tik teismas, priimdamas atitinkamą nutartį. Taigi pilnamečio testatoriaus sudarytas testamentas turėtų būti laikomas negaliojančiu dėl testatoriaus neveiknumo tik tuomet kai yra įsiteisėjęs teismo sprendimas šį asmenį pripažinti neveiksniu. Tais atvejais kai testatorius testamentą sudarė metu sirgo psichikos liga, tačiau nebuvo pripažintas neveiksniu, testamentas negaliojančiu gali būti pripažintas kitais pagrindais, t.y. kaip sudarytas asmens, kuris dėl savo būklės negalėjo suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti.

1.5. Ne visiškai veiksnus asmens sudaryto testamentą negaliojimas

Testamentą negali sudaryti ne tik visiškai neveiksnaus asmuo, bet ir asmuo, kurio veiksnumas apribotas teismo sprendimu. Šie asmenys neturi visiškai civilinio veiksnumo. Fiziniai asmenys, kurių veiksnumas apribotas dėl piktnaudžiavimo alkoholiniais gėrimais ar narkotinėmis medžiagomis, turi teisę sudaryti tik smulkius buitinius sandorius (įsigyti maisto produktų, buitinio vartojimo reikmenų ir pan.). Kitus sandorius jie sudaro rūpintojo sutikimu.¹⁸ Tačiau toks asmuo neturi teisės sudaryti testamentą ir rūpintojo sutikimu, nes reikalaujama, kad testamentą sudarytų tik pats testatorius.

Specifinė yra nepilnamečių nuo 14 iki 18 padėtis, jie turi ribotą civilinį veiksnumą, t.y. jie nelaikomi neveiksniais tačiau nėra ir visiškai veiksnūs. Nepilnamečiai nuo 14 iki 18 gali asmeniškai sudaryti beveik visus sandorius, tačiau testamentą gali sudaryti tik emancipuotas ar santuoką sudaręs nepilnametis. Minėta, kad emancipuotas ar santuoką sudaręs nepilnametis laikomas visiškai veiksniu ir gali savo vardu sudaryti bet kokius sandorius, taip pat ir testamentą.

¹⁷ GAIVENIS, Vytautas; VALIULIS, Algirdas. *Turto paveldėjimas. Klausimai ir atsakymai*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 32.

¹⁸ MIKELĖNAS, Valentinas; VILEITA, Alfonsas; TAMINSKAS, Algirdas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 193.

1.6. Testamento, sudaryto asmens, kuris buvo tokios būklės, kad negalėjo suvokti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, negaliojimas

Minėta, kad testamentas – tai vienašalis sandoris, o sandoris gali būti laikomas teisėtu ir sukuriančiu teisinę pasekmę tik tuomet kai nėra sandorio šalies valios trūkumų. Sandoriai gali būti sudaromi tik laisva valia ir tik visiškai suvokiant savo veiksmų teisinę pasekmę, todėl vargu ar galima laikyti teisėtu sandorį sudarytą asmens, apsvaigusio nuo alkoholio ar narkotinių medžiagų arba esantį tokios būklės, kad negali valdyti ar suprasti savo veiksmų prasmės. Sandorio pripažinimui negaliojančiu neturi reikšmės tokios būsenos priežastis. Tokia būseną gali būti ligos, didelio susijaudinimo ar išgyvenimų padarinys. Tokių pačių padarinių gali sukelti alkoholinių gėrimų, narkotinių ar psichotropinių bei kitokių cheminių medžiagų vartojimas.¹⁹

Aukščiausiasis Teismas vienoje iš bylų yra išsakęs savo nuomonę dėl šio sandorių negaliojimo pagrindo taikymo testamentams. 2005 m. spalio 5 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-451/2005, Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo ginčą, pagal atsakovės kasacinį skundą dėl Vilniaus miesto 4-ojo apylinkės teismo sprendimo ir Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus nutarties peržiūrėjimo ir testamentų pripažinimo negaliojančiu. Aukščiausiasis teismas pasisakė dėl dviejų kasaciniame skunde keliamų teisės taikymo klausimų. Pirmasis, ar įstatyminis įpėdinis gali ginčyti testamentą kaip savo veiksmų negalėjusio suprasti fizinio asmens sudarytą sandorį (CK 1.89 straipsnio pagrindu). Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad kreiptis į teismą dėl testamentų pripažinimo negaliojančiu minimu pagrindu gali tie įpėdiniai, kurie paveldėtų, jeigu testamentas ar jo dalys būtų pripažinti negaliojančiais, šių asmenų įgalioti asmenys ar įstatyminiai atstovai ar prokuroras. Tokią išvadą teismas padarė sistemiškai išanalizavęs tiek materialinę, tiek procesinę teisę. Remtasi CK 5.17 straipsniu, kuris nurodo būtent kokie asmenys gali kreiptis į teismą dėl testamentų pripažinimo negaliojančiu, bei Civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 5 straipsnio 1 dalimi, kurioje nurodoma, kad kiekvienas suinteresuotas asmuo įstatymų nustatyta tvarka turi teisę kreiptis į teismą, jog būtų apginta ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas.

Šios pozicijos Aukščiausiasis Teismas laikėsi ir ankstesnėje praktikoje (2004m. sausio 19 d. civilinė byla Nr. 3K-3-41/2004). Manytina, kad tokia pozicija atitinka teisingumo, protingumo ir sąžiningumo kriterijus, nes CK 1.89 straipsnyje įtvirtinta bendroji taisyklė, reguliuojanti visų sandorių ginčijimo tvarką, nagrinėjamu pagrindu, o CK 5.17 įtvirtinta

¹⁹ MIKELĖNAS, Valentinas; VILEITA, Alfonsas; TAMINSKAS, Algirdas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 196-197.

specialiąją taisyklę, taikomą būtent testamentų pripažinimui negaliojančiais analizuojamu pagrindu. Bendrųjų ir specialiųjų teisės normų kolizija sprendžiama specialiųjų normų naudai, t.y. turi būti taikoma specialioji teisės norma. Taigi nagrinėjamu atveju teisė ginčyti testamentą kaip savo veiksmų reikšmės negalėjusio suprasti fizinio asmens sudarytą sandorį suteiktina CK 5.17 nurodytiems asmenims, t.y. įpėdiniams, kurie paveldėtų, jeigu testamentas ar jo dalys būtų pripažinti negaliojančiais.

Antrasis teisės taikymo kausimas, dėl kurio šioje byloje pasisakė Aukščiausiasis teismas, tai konkretūs juridiniai faktai, kurių pagrindu testamentas pripažįstamas negaliojančiu. Tesimas nurodė, kad “pripažintini negaliojančiais testamentai, sudaryti asmens, kuris, sudarydamas testamentą buvo tokios būklės, kad negalėjo suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti (CK 1.89 straipsnis). Sprendžiant klausimą, galėjo ar negalėjo asmuo, sudarydamas sandorį suvokti savo veiksmų reikšmę ir juos valdyti, būtina atsižvelgti į asmens būseną (jo sveikatą, psichikos būklę ir kitas svarbias aplinkybes) ir sudaromo sandorio turinį (jo naudingumą, pagrįstumą, protingumą ir kita).”²⁰ Aukščiausiasis Teismas pripažino, kad teismai tinkamai ir visapusiškai įvertino testatorės būklę, nes buvo atsižvelgta į medicininius dokumentus, teismo psichiatrinės ekspertizės išvadas, gydytojos psichiatrės parodymus, bei kitus įrodymus, to pasekoje buvo atliktas visapusiškas testatorės būklės įvertinimas. Nagrinėjant testamentą turinį, jo protingumą ir pagrįstumą atsižvelgta į testatorės ir potencialių įpėdinių tarpusavio santykius bei giminystės ryšius. Tesimas konstatavo, kad “sudarytas testamentas neatitinka teisingumo ir protingumo principų, nes juo testatorė nepagrįstai atėmė iš vienintelės dukros paveldėjimo teisę”²¹.

Manytina, kad tokia Aukščiausiojo Teismo pozicija yra pagrįsta, nes nurodyta, kad siekiant išsiaiškinti ar testatorius buvo tokios būklės, kad negalėjo suvokti savo veiksmų reikšmės ar ne, būtina atsižvelgti į objektyvių aplinkybių visetą.

1.7. Realus grasinimo įtaka testamentą galiojimui

Realus grasinimas reiškia potencialių įpėdinių ar trečiųjų asmenų neteisėtus ir nepateisinamus veiksmus prieš testatorių, jo tėvus, vaikus, sutuoktinį arba kitus artimus asmenis, arba jų turtą ar reputaciją nukreiptus veiksmus, kurie duoda pagrindą manyti, kad bus padaryta žala šiems asmenims ar jų turtiniams bei neturtiniams interesams ir

²⁰ Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje *I.Kochonovskaja v. V.Cesiulienė*, Nr. 3K-3-451/2005, kat. 21.4.2.3; 34.4.3; 34.4.8.

²¹ Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje *I.Kochonovskaja v. V.Cesiulienė*, Nr. 3K-3-451/2005, kat. 21.4.2.3; 34.4.3; 34.4.8.

testatoriui nelieka kitos protingumo kriterijus atitinkančios alternatyvos, kaip tik surašyti reikalaujamo turinio testamentą. Kad testamentas būtų pripažintas negaliojančiu būtina nustatyti, kad jis buvo sudarytas dėl realaus grasinimo, t.y. būtina, kad grasinimas būtų realus. Vertinant grasinimo realumą reikia atsižvelgti į padarinius, kurių galėjo atsirasti atlikus veiksmus, kuriais buvo grasinama, šių padarinių realumą, jų pobūdį.²²

Pažymėtina, kad testamentas laikytinas negaliojančiu tiek kai grasinama atlikti neteisėtus, tiek teisėtus veiksmus. Pavyzdžiui, tretysis asmuo gali grąsinti atskleisti tam tikrą neigiamo pobūdžio informaciją apie palikėją, jei šis nesudarys atitinkamo turinio testamento. Informacijos, kuri yra teisinga, atskleidimas nėra laikomas neteisėtais veiksmais. Tačiau net ir tikrovę atitinkančios informacijos apie palikėją atskleidimas gali turėti neigiamų turtinių ir neturtinių padarinių palikėjui. Siekdamas išvengti neigiamų padarinių palikėjas gali sudaryti reikalaujamo turinio testamentą, tačiau tokiomis sąlygomis sudarytas testamentas laikytinas negaliojančiu, nes jame užfiksuojama ne testatoriaus, o grasinančio asmens valia.

Vis dėl to dažniausiai grasinama atlikti neteisėtus veiksmus. Pavyzdžiui, nesudarius atitinkamo turinio testamento grasinama sužaloti testatoriaus sūnų. Tokiu atveju palikėjas sudarys atitinkamo turinio testamentą siekdamas apsaugoti savo sūnaus interesus. Tiek pirmojo, tiek ir antrojo pavyzdžio atvejais testamento sudarymą lemia ne laisva testatoriaus valia, o grasinimas, todėl testamentas pripažintinas negaliojančiu dėl testatoriaus valios trūkumų. Testamento esmė yra suteikti palikėjui teisę laisvai nuspręsti jo turto likimą po mirties. Būtent laisvos testatoriaus valios egzistavimas yra viena pagrindinių testamento galiojimo sąlygų. Esant realiam grasinimui testatorius yra paveikiamas taip, kad jo apsisprendimą sudaryti tam tikro turinio testamentą lemia ne vidinės paskatos ar motyvai, o išorės veiksniai. Palikėjas testamentą sudaro ne siekdamas įgyvendinti savo teisę palikti turtą testamentu, bet siekdamas apsaugoti savo bei savo artimųjų turtinius ir neturtinius interesus. Tokiomis sąlygomis sudaryto testamento turinys yra ydingas ir prieštarauja imperatyvioms teisės normoms, todėl toks testamentas laikomas negaliojančiu.

1.8. Ekonominio spaudimo įtaka testamento galiojimui

Realiu grasinimu taip pat laikoma suinteresuotų asmenų grasinimas panaudoti ekonominio spaudimo priemones prieš ekonomiškai silpnesnį ar priklausomą testatorių.

²² MIKELĖNAS, Valentinas; VILEITA, Alfonsas; TAMINSKAS, Algirdas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 202.

Nors ekonominio spaudimo priemonių panaudojimas verčiant sudaryti tam tikrą sandorį dažniausiai taikomas esant verslo santykiams, gali pasitaikyti atvejų kai naudojant tokias poveikio priemones, asmuo verčiamas sudaryti tam tikro turinio testamentą. Dėl to tikslinga išanalizuoti atvejus kuomet ekonominis spaudimas vertinamas kaip vienas iš realaus grasinimo būdų. Minimū atveju grasinama tuo, kad nesutikus elgtis taip kaip reikalaujama, testatoriui, ar jo artimiesiems, kils nenaudingi ekonominiai padariniai. Testamentą negaliojančiu galima pripažinti esant tokioms aplinkybėms: kitas asmuo reikalavo sudaryti testamentą, kitas asmuo grasino ekonominiiais padariniais, kurių atsiradimas priklausė nuo jo nesąžiningų veiksmų, testamentas sudarytas pagal kito asmens nurodymus, nesant ekonominio spaudimo testamentas nebūtų sudarytas, arba būtų sudarytas iš esmės kitokio turinio.

Vertinant ekonominį spaudimą, reikia atsižvelgti į šalių turtinę padėtį, ekonominio spaudimo realumą, dydį ir galimus padarinius.²³ Pavyzdžiui, realiu grasinimu laikytina situacija, kai senyvo amžiaus minimalias pajamas gaunantį tėvą išlaikantis sūnus reikalauja testamentu palikti visą turtą (vertingą būstą, kuriame tėvas gyvena) jam, taip atimant paveldėjimo teisę iš kito sūnaus. Šiuo atveju pagrindinis testatoriaus pragyvenimo šaltinis yra sūnaus teikiamas išlaikymas, jo nesant testatorius negalėtų apsirūpinti pragyvenimui būtiniais daiktais. Nors testatorius ir turi vertingą būstą, tačiau negali jo realizuoti, nes tuomet prarastų gyvenamąją vietą. Tokiu atveju testatorius turėtų būti pripažįstamas ekonomiškai priklausomu nuo sūnaus. Sūnui grasinant nebeteikti finansinės pagalbos testatorius būtų priverstas sudaryti reikalaujamo turinio testamentą, nes be finansinės paramos jis negalėtų išgyventi. Taigi testamento turinį lemtų ne testatoriaus siekis palikti turtą tik vienam sūnui, bet noras išsaugoti būtiną finansinę paramą. Testatoriaus valia iškreipiama neteisėtomis poveikio priemonėmis, todėl testamentas pripažintinas negaliojančiu.

1.9. Apgaulės įtaka testamento galiojimui

Apgaulė – tai sandorį sudarančio asmens suklaidinimas dėl esminių sudaromo sandorio aplinkybių.²⁴ Potencialūs įpėdiniai gali imtis nesąžiningų veiksmų, siekdami, kad testamento turinys būtų kiek įmanoma palankesnis jiems. Apgaulė gali pasireikšti veikimu, atliekant aktyvius veiksmus t.y. teigiant tai ko nėra, arba neveikimu, neatliekant

²³ MIKELĖNAS, Valentinas; VILEITA, Alfonsas; TAMINSKAS, Algirdas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 203.

²⁴ MIKELĖNAS, Valentinas; VILEITA, Alfonsas; TAMINSKAS, Algirdas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 203.

tam tikrų veiksmų t.y. nutylint tam tikras svarbias aplinkybes. Svarbiomis aplinkybėmis sudarant testamentą galima laikyti įpėdinių turtinę padėtį, tam tikrų, testatoriui naudingų veiksmų atlikimo faktus bei visas kitas aplinkybes, į kurias atsižvelgdamas testatorius nustato testamentą turinį. Testamentas laikytinas negaliojančiu dėl apgaulės jei:

1. Apgaulė lėmė testamentą sudarymą arba jo turinį.
2. Apgaulės veiksmus, aktyvius ar pasyvius, atliko potencialus įpėdinis, arba jis apie tai žinojo ar negalėjo nežinoti.

Jeigu klaidinamus veiksmus atliko trečiasis asmuo, tuomet testamentas laikytinas negaliojančiu ne dėl apgaulės, o dėl testatoriaus suklydimo. Suklydimo teisinės pasekmės testamentą galiojimui analizuosiu sekančioje darbo dalyje.

1.10. Suklydimo įtaka testamentą galiojimui

Minėta, kad viena svarbiausių testamentą galiojimo sąlygų – tai, kad testamente būtų užfiksuota laisva testatoriaus valia. Palikėjas testamentą turinį nustato savo nuožiūra, atsižvelgdamas į jo nuomone svarbias aplinkybes. Tik tinkamai suvokdamas visas testamentą sudarymo aplinkybes bei pasekmes palikėjas gali sudaryti testamentą, atitinkantį jo paskutinąją valią. Dėl to itin svarbu, kad testamentas nebūtų sudarytas dėl suklydimo.

Suklydimas – tai neteisingas sudaromo testamentą suvokimas, neatsižvelgiant į kitų asmenų elgesį. Jei suklysta dėl kitų asmenų elgesio, tokia situacija laikytina apgaule, o ne suklydimu. Suklydimo atveju neteisingai suvokiamas sandorio turinys arba neteisingai išreiškiama valia sudaryti sandorį. Tai gali būti sudaromo sandorio turinio arba valios raiškos klaida.²⁵ Teismų praktikoje suklydimas “suprantamas kaip asmens neteisingas, iškreiptas tikrovėje esančių aplinkybių supratimas”²⁶. Norint šiuo pagrindu sandorį (testamentą) pripažinti negaliojančiu, būtina nustatyti, kad suklydimas būtų esminis: tai suklydimas dėl sandorio dalyko, objekto, šalių, pagrindinių sąlygų ir panašiai.²⁷ Esminiu laikytinas suklydimas dėl svarbių testatoriui aplinkybių, kurias teisingai suvokiant testamentas nebūtų sudarytas arba būtų sudarytas iš esmės kitokio turinio. Kas laikoma svarbiomis aplinkybėmis sprendžiama kiekvienu konkrečiu atveju, tačiau suklydimas dėl

²⁵ MIKELĖNAS, Valentinas; VILEITA, Alfonsas; TAMINSKAS, Algirdas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001, p.198.

²⁶ Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 24 d. nutartis civilinėje byloje *P.Ubys v. E.Drungilienė*, Nr. 3K-3-919/2002, kat. 30.4.

²⁷ Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 24 d. nutartis civilinėje byloje *P.Ubys v. E.Drungilienė*, Nr. 3K-3-919/2002, kat. 30.4.

sandorio pobūdžio (neteisingai suvokiami testamentu teisiniai padariniai), įpėdinių ar paliekamo turto laikytinas esminiu.

Atskirai reikia aptarti testamentu sudaryto dėl suklydimo ginčijimo tvarką. CK 1.90 straipsnio 1 dalis nurodo, kad iš esmės suklydus sudarytas sandoris gali būti teismo tvarka pripažintas negaliojančiu pagal suklydusios šalies ieškinį. Taigi šis CK straipsnis ieškinio dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu teisę suteikia tik pačiai suklydusiai šaliai, tačiau testamentu, kaip vienašalio sandorio, specifika pasireiškia tuo, kad jis įsigalioja tik testatoriui mirus. Iki palikėjo mirties testamentas nesukuria teisinių pasekmių, be to pats palikėjas gali jį savo nuožiūra bet kada pakeisti. Taigi klausimas testamentu buvo sudarytas dėl suklydimo ar ne gali kilti tik testamentui įsigaliojus, t.y. po testatoriaus mirties. Tačiau tuomet nebėra subjekto turinčio teisę kreiptis į teismą dėl šio klausimo išsprendimo.

Sprendžiant kas turi teisę kreiptis į teismą dėl testamentu pripažinimo negaliojančiu, reikia sistemiškai aiškinti CK normas bei atsižvelgti į Aukščiausiojo Teismo praktiką analogiškose situacijose. Aukščiausiasis Teismas sprenddamas kas gali kreiptis į teismą dėl testamentu kaip sandorio, sudaryto asmens, kuris negali suvokti savo veiksmų reikšmės bei jų valdyti, taikė CK 5.17 straipsnio 1 dalį, nes ši teisės norma laikytina specialiaja. Ji numato, kad ieškinį dėl testamentu ar jo atskirų dalių pripažinimo negaliojančiomis gali pareikšti tik kiti įpėdiniai pagal įstatymą arba pagal testamentą, kurie paveldėtų, jeigu testamentas ar jo atskiros dalys būtų pripažintos negaliojančiomis. CK 1.90 straipsnyje įtvirtinta taisyklė laikytina bendraja norma, numatančia bendrąsias sandorių pripažinimo negaliojančiais dėl suklydimo taisykles. Minimoms CK normoms reguliuoja tą patį teisinį santykį – nustato asmenų, galinčių reikšti ieškinį dėl testamentu negaliojimo ratą. Šių normų kolizija turi būti sprendžiama vadovaujantis bendrosiomis teisės normų kolizijų sprendimo taisyklėmis, kurios numato, kad jei yra kolizija tarp bendrosios ir specialiosios normos, taikoma specialioji norma. Taigi šiuo atveju turi būti taikoma teisės norma įtvirtinta CK 5.17 straipsnyje. Vadinasi ieškinį dėl testamentu negaliojimo esant suklydimui gali pareikšti įpėdiniai pagal įstatymą arba pagal testamentą, kurie paveldėtų, jeigu testamentas ar jo atskiros dalys būtų pripažintos negaliojančiomis.

1.11. Smurto įtaka testamentu galiojimui

Testamentas sudarytas dėl smurto negalioja. Testamentas sudaromas dėl smurto neišreiškia tikrosios testatoriaus valios, dėl to toks testamentas pripažintinas negaliojančiu. Smurtu laikytinas tiesioginis fizinis ar psichinis poveikis asmeniui

sudarančiam sandorį.²⁸ Manytina, kad testamentas turėtų būti laikomas negaliojančiu ir tais atvejais kai smurtas yra naudojamas ir prieš testatoriui artimus asmenis. Toks smurto panaudojimas taip pat daro įtaką testatoriui ir jis negali laisvai reikšti valios dėl turto likimo. Smurtas gali pasireikšti laisvės suvaržymu, kankinimais, mušimu kitokiu sveikatos žalojimu. Grasinimas taip pat yra smurtas – tai psichinis smurtas, tačiau grasinimų įtaka testamentu galiojimui aptariama ankstesniame šio darbo skyriuje. Tam, kad pripažinti testamentą negaliojančiu smurtas turi būti toks, kad galėtų paveikti konkretų fizinį asmenį konkrečiomis aplinkybėmis, atsižvelgiant į asmens, vartojusio smurtą, ir asmens, kuriam taikytas smurtas, lytį, amžių, būseną, fizinį pajėgumą ir kita.

Smurto įtakoje gali būti sudaromas tiek asmeninis, tiek ir oficialusis testamentas. Sudarant oficialųjį testamentą smurtas gali būti naudojimas prieš testamentu sudarymą arba testamentu sudarymo metu prieš testatoriui artimą asmenį. Pavyzdžiui, palikėjo sūnus prievarta laikomas uždarytas grasinant sužaloti sveikatą, jei testatorius nenuvyks pas notarą ir nesudarys oficialiojo testamentu. Tokiu atveju notaras gali net neįtarti, kad testamentas sudaromas dėl smurto ir patvirtinti testamentą. Smurtas šiuo atveju pasireiškia neteisėtu laisvės atėmimu, taikomu prieš testatoriui artimą asmenį, sūnų. Palikėjas siekdamas apsaugoti sūnaus sveikatą sudaro reikalaujamo turinio testamentą. Siekis apsaugoti artimojo sveikatą daro lemiamą įtaką testatoriaus apsisprendimui sudaryti testamentą. Testatoriaus valia susiformuoja dėl neteisėtų išorės veiksnių, todėl tokią valią užfiksuojantis testamentas negali būti laikomas galiojančiu.

1.12. Testamentu tekstu netikslumų įtaka testamentu galiojimui

Sudarydamas testamentą testatorius gali padaryti tam tikrų klaidų, todėl būtina išanalizuoti kokią įtaką testamentu galiojimui daro klaidos padarytos testamentu tekste. Klaidų gali pasitaikyti tiek asmeniniame tiek ir oficialiajame testamente, tačiau sudarant oficialųjį testamentą, notaras ar kitas pareigūnas, turintis teisę tvirtinti testamentus, turėtų užtikrinti, kad testamentas būtų sudarytas be klaidų ir, kad testatoriui mirus, jo paskutinioji valia bus įgyvendinta. Formaliai notaras ar konsulinis pareigūnas atsakingas tik už testamentu formą, o turinį nustato pats testatorius, tačiau praktikoje notarai įsitikina ir testamentu turinio aiškumu ir klaidų nebuvimu. Suprantama notaras ar konsulinis pareigūnas negali nurodyti kokio turinio testamentą sudaryti, tačiau šie pareigūnai turėtų patikrinti testamentu turinį, įsitikinti, kad tekste nėra klaidų ar neteisėtų sąlygų. Jei

²⁸ MIKELĖNAS, Valentinas; VILEITA, Alfonsas; TAMINSKAS, Algirdas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 204.

testamento turinys neatitinka įstatymų reikalavimų notaras ar konsulinis pareigūnas turėtų atsisakyti tvirtinti testamentą ir patarti testatoriui kaip pataisyti testamentą, kad šis minimus reikalavimus atitiktų. Taigi jei testamentas yra tirtinamas notaro ar konsulinio pareigūno, šis turėtų užtikrinti, kad testamentą tekste nėra klaidų, ir visi jame minimi asmenys bei turtas yra įvardinti tiksliai.

Kitokia situacija yra sudarant asmeninį testamentą. Šiuo atveju testamentą turinį tikrina tik pats testatorius, dėl to gali atsirasti tam tikrų klaidų. Neatmestina galimybė, kad ir oficialiajame testamente gali būti klaidų, tačiau labiau tikėtina, kad klaidų ar netikslumų bus asmeninio testamento tekste. Įstatymų leidėjas sprendžia galimų klaidų testamente problemą CK nuroydamas, kad jei iš testamentą turinio testatoriaus valia aiški, tai neturi reikšmės testamento teksto klaidos, netikslus asmenų įvardijimas, tai, kad kokio nors asmens arba daikto savybė arba padėtis pasikeitė ar išnyko. Ši nuostata taikoma tiek asmeniniams, tiek ir oficialiesiems testamentams.

Minimos nuostatos esminis reikalavimas yra – tai, kad iš testamentą teksto būtų aiški testatoriaus valia. Tai reiškia, kad net ir esant tam tikrų klaidų ar netikslumų testamentas galios jei įmanoma nustatyti įpėdinius ir turtą, kuris jiems yra skiriamas. Tokiu atveju klaidos ar netikslumai neturi įtakos testamentą galiojimui. Testamentą teksto klaidomis laikytinos nereikšmingos gramatinės klaidos. Vertinant teksto klaidų įtaką testamentą galiojimui reikia atsižvelgti į klaidų kiekį bei pobūdį. Pavienės teksto klaidos gali nedaryti testamentą negaliojančiu, tačiau jei klaidų bus daug, testamentą turinys gali tapti nesuprantamas. Taip pat svarbu įvertinti ir klaidų pobūdį.

Įstatymų leidėjas taip pat nurodo, kad netikslus asmenų įvardijimas neturi įtakos testamentą galiojimui, jei testatoriaus valia yra aiški. Vertinant tokio pobūdžio netikslumus būtina atsižvelgti į testamentą turinio kontekstą, nes skirtingame kontekste tie patys netikslumai gali turėti skirtingą reikšmę, pavyzdžiui, jei palikėjo sūnaus vardas Vaidas, o vaikaičio – Vidas, o testamente nurodyta, kad tam tikras turtas paliekamas vaikaičiui Vaidui. Šioje situacijoje reikėtų išsiaiškinti ar suklysta buvo dėl įpėdinio statuso, t.y. klaidingai nurodant, kad jis yra vaikaitis, o ne sūnus, ar suklysta rašant vaikaičio vardą, vietoj “Vidas” užrašant “Vaidas”. Minėta, kad testamentas įsigalioja ir dažniausiai jo turinys tampa žinomas tik testatoriui mirus, todėl kilus ginčui kam iš tiesų buvo paliktas turtas būtų neįmanoma nustatyti tikrąją testatoriaus valią. Todėl tokia testamentą sąlyga pripažintina negaliojančia dėl testatoriaus valios aiškumo reikalavimo nesilaikymo. Tokia pati klaida padaryta esant kitoms aplinkybėms gali ir neturėti įtakos testamentą galiojimui, pavyzdžiui, jei įpėdiniais gali būti tik palikėjo sutuoktinė ir vaikaitis Vidas, tuomet net jei testamente ir būtų nurodyta, kad tam tikras turtas

paliekamas vaikaičiui Vaidui, būtų galima daryti pagrįstą išvadą, kad testatoriaus tikroji valia buvo palikti turtą vaikaičiui, o vardo neatitikimas yra tik gramatinė klaida. Šiuo atveju testamentas turėtų galioti.

Nuo testamento sudarymo iki jo įsigaliojimo gali praeiti ilgas laiko tarpas. Tuo metu gali pasikeisti ne tik palikėjo turto sudėtis, bet ir įpėdinių vardai, pavardės, kiti asmens duomenys. Negalima testamento ar jo dalies pripažinti negaliojančia dėl to, kad palikimo sudėtyje nėra testamente nurodyto turto ar šis turtas pasikeitė. Sudarytas testamentas nevaržo testatoriaus nuosavybės teisių. Jis laisvai gali disponuoti savo nuosavybe ir toks disponavimas neturi įtakos testamento galiojimui.²⁹ Jei tam tikro testamente nurodyto turto palikimo sudėtyje nėra, atitinkamas įpėdinis tų daiktų negaus, tačiau tai nėra pagrindas pripažinti testamentą ar jo dalį negaliojančiu.

Testamento sudarymas negali varžyti ne tik testatoriaus nuosavybės teisių, bet ir potencialių įpėdinių veiksnio. Įpėdiniai yra laisvi sudaryti santuoką, keisti savo vardą, pavardę ar kitus asmens duomenis. Šių duomenų pasikeitimas neturi įtakos testamento galiojimui. Įpėdinis, kurio asmens duomenys pasikeitė, turi teisę paveldėti jeigu pateikia pakankamai duomenų leidžiančių jį identifikuoti kaip testamente įvardintą asmenį, pavyzdžiui, ištekėjusi ir po santuokos pakeitusi pavardę testatoriaus dukra pateikia santuokos liudijimą, kuriame nurodoma tiek iki santuokos buvusi pavardė, tiek ir santuokinė.

1.13. Testamento, kurio turinys neteisėtas ar nesuprantamas, negaliojimas

Kaip minėta anksčiau tam tikri reikalavimai keliami ne tik testamento formai bet ir turiniui. CK nurodo, kad negalioja testamentas, kurio turinys neteisėtas ar nesuprantamas. Testamento turinys laikytinas neteisėtu jeigu jis prieštarauja norminių teisės aktų nuostatoms, viešajai tvarkai ar gerai moralei. Testamento turinys turi būti vertinamas pagal visuomenėje vyraujančią gėrio ir blogio, sąžiningumo ir nesąžiningumo sampratą. Testamento turinys gali būti pripažintas neteisėtu jei jame yra sąlygų ribojančių įpėdinių veiksnumą (pvz. turtas paliekamas su sąlyga, kad įpėdinis ves palikėjo dukrą), įpareigojančių įpėdinius atlikti neteisėtus veiksmus (pvz. testamente nurodoma, kad įpėdinis galės paveldėti tik tuo atveju jei atliks nusikalstamą veiksą) arba kitokių neteisėtų sąlygų (pvz. turtas paliekamas nusikalstamo susivienijimo veiklai finansuoti).

²⁹ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2). *Justitia*, 2003, Nr. 3-4, p. 27.

Nesuprantamu laikytinas toks testamentas, kurio turinio negalima suprasti (negalima nustatyti tikrosios testatoriaus valios) arba kurio turinio esminės dalys prieštarauja viena kitai ir kartu panaikina viena kitą.³⁰ Negaliojančiu dėl turinio nesuprantamumo gali būti pripažintas tiek oficialusis tiek ir asmeninis testamentas, tačiau notaras, ar kitas pareigūnas, tvirtinantis oficialųjį testamentą turėtų užtikrinti, kad jo turinys būtų aiškus ir kad būtų galima aiškiai suprasti paskutiniąją testatoriaus valią. Asmeninį testamentą sudaro pats testatorius asmeniškai, dėl to jo turinys kartais tampa žinomas tik testatoriui mirus. Todėl testatorius sudarydamas testamentą turi viską gerai apgalvoti ir stengtis savo patvarkymą dėl turto išdėstyti kiek galima aiškiau. Negaliojančiu dėl to, kad nesuprantamas, laikytinas asmeninis testamentas, surašytas nežinoma kalba.³¹ Tokiu atveju testamentą vykdytojas turi atlikti visus įmanomus veiksmus tam, kad nustatyti kokia kalba testamentas buvo surašytas ir tai išsiaiškinus jį išversti. Tik tuomet kai objektyviai neįmanoma nustatyti kokia kalba surašytas testamentas, jis turėtų būti pripažįstamas negaliojančiu. Nelaikytina, kad testamentą turinys nesuprantamas, jei testamentas sudarytas žinoma kalba, tačiau atitinkamoje vietovėje nėra reikiamo vertėjo.

Asmeninio testamentą galiojimui neturi įtakos testatoriaus ranka padaryti pataisymai, ar testatoriaus padarytos klaidos, jeigu įmanoma nustatyti tikrąją testatoriaus valią. Galioja tik tie pataisymai ir priedašai, kuriuos testatorius aptarė ir pasirašė. Negalima pripažinti negaliojančiu testamentą, kuriame yra gramatikos, stiliaus klaidų, praleistų žodžių, jeigu iš teksto galima nustatyti jo turinį, testatoriaus valią.³² Taigi, kad testamentas galiotų visais atvejais turi būti įmanoma nustatyti tikrąją testatoriaus valią.

Svarbu pažymėti, kad vertint ar testamentas yra negaliojantis dėl turinio neteisėtumo ar nesuprantamumo, būtina atsižvelgti į tai ar neteisėtas (nesuprantamas) visas testamentas, ar tik tam tikros jo sąlygos. Tuo atveju jei neteisėtos (nesuprantamos) tik tam tikros testamentą sąlygos būtina įvertinti ar be šių sąlygų testamentas gali būti įvykdytas. Jei gali – vykdoma ta testamentą dalis, kuri nėra neteisėta (nesuprantama), jei ne – visas testamentas pripažįstamas negaliojančiu.

³⁰ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2). *Justitia*, 2003, Nr. 3-4, p. 25.

³¹ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2). *Justitia*, 2003, Nr. 3-4, p. 25.

³² VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2). *Justitia*, 2003, Nr. 3-4, p. 39.

II. Fizinio asmens teisės palikti turtą testamentu ribos

Kaip ir visos asmens teisės, asmens teisė palikti turtą testamentu nėra absoliuti. Įstatymai numato tam tikrus šios teisės apribojimus. Analizuojant fizinio asmens teisės palikti turtą testamentu įgyvendinimą svarbu aptarti ir šios teisės apribojimus. Fizinio asmens teisė palikti turtą testamentu ribojama nurodant tam tikrus testamentu turinio ypatumus. Minėta, kad testatorius yra laisvas nustatyti testamentu turinį, tačiau šis principas turi tam tikrų apribojimų. Ankstesnėse darbo dalyse išsiaiškino, kad testatoriaus valios, dėl turto likimo negali įtakoti neteisėti pašaliniai veiksniai, tačiau testatoriaus laisvę gali apriboti tam tikri įstatymų numatyti reikalavimai. Šioje darbo dalyje analizuojami pagrindiniai įstatymų reikalavimai, keliami testamentu turiniui. Tam tikri turinio reikalavimai, keliami atskirų rūšių testamentams, aptariami darbo skyriuose, skirtuose atitinkamų rūšių testamentų analizei.

Palikėjo teisę palikti turtą testamentu riboja CK numatyti objektų, kurie gali būti paveldimi ir kurie ne, sąrašai. Numatoma kas gali būti įpėdiniais pagal testamentą ir kas ne, taip pat CK numato tam tikriems asmenims teisę į privalomąją palikimo dalį. Visi šie įstatymų reikalavimai šiek tiek riboja fizinio asmens teisę palikti turtą testamentu, todėl toliau pateikiama trumpa šių testamentu turiniui keliamų reikalavimų analizė.

2.1. Paveldimi objektai

Palikėjo turtas suprantamas kaip viso palikėjui jo mirties momentu priklausiusio turto ir turtinių teisių kompleksas. Svarbu žinoti, kad atsižvelgiant į teisės aktų reikalavimus ne visas palikėjo turtas gali būti paveldimas. Palikėjas testamentu gali palikti tik tokį turtą, kuris gali būti paveldimas. Jei testamentu paliekamas turtas, kuris negali būti paveldimas, negalioja visas testamentas arba jo dalis, priklausomai nuo testamentu sąlygos, kuria paliekamas nepaveldimas turtas, reikšmės viso testamentu turiniui. Jei testamentas gali būti vykdomas be neteisėtos sąlygos – negalioja tik neteisėta sąlyga, jei testamentas be neteisėtos sąlygos negali būti įvykdomas – negalioja visas testamentas.

Toliau analizuosiu tai koks turtas gali būti paveldimas. CK pateikia išsamų sąrašą turto ir turtinių teisių, kurios gali būti paveldimos. Taigi paveldimi gali būti:

1. Materialūs dalykai. Tai yra tiek kilnojamieji, tiek ir nekilnojamieji daiktai.
2. Nematerialūs dalykai. Tai gali būti įvairūs vertybiniai popieriai, patentai, prekių ženklai ir kita.

3. Palikėjo turtinės reikalavimo teisės. Pavyzdžiui jei palikėjas buvo tam tikro asmens kreditoriumi, tai palikėjo įpėdiniai gali paveldėti teisę reikalauti gražinti skolą.

4. Palikėjo turtinės prievolės. Palikėjui mirus įvyksta universalus jo turtinių teisių ir pareigų perėjimas jo įpėdiniams. Teisių perėjimo universalumas pasireiškia tuo, kad įpėdiniams pereina palikėjo teisės ir pareigos. Negalima priimti palikimo dalies. Įstatymų reikalavimai numato, kad paveldimas visas palikėjo turtas, prievolės ir skolos taip pat laikomos turto dalimi. Taigi priimdami palikimą įpėdiniai perima ne tik tam tikras palikėjo teisės, bet ir tam tikras pareigas. Tačiau pareigos glaudžiai susijusios su palikėjo asmeniu nėra paveldimos.

5. Įstatymų nustatytais atvejais intelektinė nuosavybė Tai yra autorių turtinės teisės į literatūros, mokslo ir meno kūrinius, gretutinės teisės be teisės į pramoninę nuosavybę. Taip pat gali būti paveldimos atlikėjo ar fonogramos gamintojo turtinės teisės

6. Kitos įstatymų nustatytos turtinės teisės bei pareigos. Antai pagal Ūkinių bendrijų įstatymo 15 straipsnis numato, kad mirusio bendrijos nario ar komanditoriaus įpėdiniai paveldi dalį bendrijoje arba įnašą į bendriją. Mirusio kooperatinės bendrovės nario įpėdiniai paveldi palikėjo pajų, naujai sukurto turto dalį ir už ūkinius metus skirstomo pelno dalį.³³ Įpėdiniui taip pat pereina palikėjo procesinės teisės.

2.2. Objektai, kurie negali būti paveldimi

Visgi ne visas palikėjo turtas gali būti paveldimas. Įstatymai numato koks turtas negali būti paveldimas, štai CK 5.1 straipsnio 3 dalis numato, kad nepaveldimos asmeninės neturtinės ir turtinės teisės, neatskiriamai susijusios su palikėjo asmeniu, tai yra teisė į garbę ir orumą, autorystė, teisė į autorinį vardą, į kūrinio neliečiamybę. Taip pat nepaveldima teisė į alimentus ir pašalpas, mokamas palikėjui išlaikyti, teisė į pensiją, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis. Įpėdiniams nepereina asmeninio pobūdžio šeimos santykių teisės ir pareigos (sutuoktinio, tėvo, vaiko, brolio, sesers, senolio, vaikaičio teisės ir pareigos), taip pat šeimos narių alimentinės teisės ir pareigos.³⁴

Negali būti paveldimos iš darbo teisinių santykių kylančios teisės ir pareigos. Ši nuostata kyla iš darbo teisinių santykių asmeninio pobūdžio. Asmuo negali pavesti kitam atlikti darbo sutartimi suldygtą darbą. Tačiau gali būti paveldimas palikėjui priklausantis, bet iki palikimo atsiradimo dar neišmokėtas darbo užmokestis.

³³ Lietuvos Respublikos kooperatinių bendrovių (kooperatyvų) įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios 2002, Nr. 57-2296) 10 straipsnis.

³⁴ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (1). *Justitia*, 2003, Nr. 1-2, p. 18.

Išvardintas turtas ir turtinės teisės laikomos neatsiejamai susijusiomis su testatoriaus asmeniu, dėl to jos negali pereiti kitiems asmenims. Dauguma šių teisių ir pareigų pasibaigia testatoriui mirus, pavyzdžiui, teisė į garbę ir orumą, teisė į alimentus, pašalpas ar pensiją, šeimos santykių teisės ir pareigos. Tačiau tam tikros teisės nesibaigia ir palikėjui mirus. Pavyzdžiui, autorystė, teisė į autorinį vardą, kūrinio neliečiamybė, šios teisės nesibaigia ir jų turėtojui mirus. Tačiau jų paveldėti vis tiek negalima.

2.3. Įpėdiniai

Kaip minėta testamentas – palikėjo patvarkymas dėl turto likimo jo mirties atveju. Testamentu palikėjas siekia numatyti kitokią paveldėjimo tvarką nei nustato įstatymai. Ankstesnėse darbo dalyse išsiaiškinome, kad testamentu sudarymas panaikina paveldėjimo pagal įstatymą tvarką (išskyrus teisę į privalomą dalį). Taigi testamentu sudarymu palikėjas siekia, kad jo turtas atitektų kitiems įpėdiniams arba kitokiomis dalimis, nei nustato įstatymas. Dėl to viena svarbiausių testamentu galiojimo sąlygų yra įpėdinio paskyrimas. Ši nuostata atėjo dar iš romėnų teisės. Kone svarbiausia materialioji testamentu galiojimo sąlyga per visą jo istoriją buvo reikalavimas *institutio heredis*, t.y. skirti įpėdinį. *Institutio heredis* buvo viso testamentu pagrindas.³⁵ Dėl to šioje dalyje bus analizuojama kokie asmenys gali būti įpėdiniais pagal testamentą, bei kokie asmenys negali paveldėti.

Reikia paminėti, kad įpėdinių sąrašas paveldinti pagal įstatymą ir pagal testamentą skiriasi. Platesnis jis yra paveldinti pagal testamentą. Tokiu būdu įstatymų leidėjas palikėjui suteikia platesnę laisvę spręsti savo turto likimą. Paveldinti pagal testamentą įpėdiniais gali būti – fiziniai asmenys, kurie buvo gyvi palikėjo mirties momentu, taip pat kurie buvo pradėti jam esant gyvam ir gimė po jo mirties, taip pat testamentu įvardyti dar nepradėti asmenys, jiems gimus. Fiziniai asmenys paveldi neatsižvelgiant į lytį, amžių, pilietybę ar gyvenamąją vietą, veiksnumą.³⁶ Pagal įstatymą paveldėti gali tik fiziniai asmenys, kurie buvo gyvi palikėjo mirties momentu bei palikėjo vaikai, gimę po jo mirties. Paveldėti pagal testamentą taip pat gali juridiniai asmenys, kurie yra palikėjo mirties momentu arba steigiami vykdant palikėjo testamentu išreikštą valią. Paveldinti pagal įstatymą juridiniai asmenys negali būti įpėdiniais. Be to įpėdiniais pagal testamentą gali būti valstybė ir savivaldybės, o pagal įstatymą – tik valstybė.

³⁵ NEKROŠIUS, Ipolitas; NEKROŠIUS, Vytautas; VĖLYVIS, Stasys. *Romėnų teisė*, Vilnius: Justitia, 1999, p. 185.

³⁶ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (1). *Justitia*, 2003, Nr. 1-2, p. 21.

Įstatymų leidėjas siekdamas apsaugoti palikėjo bei kitų įpėdinių interesus numatė tam tikrus atvejus kuomet iš įpėdino atimama teisė paveldėti tiek pagal įstatymą, tiek pagal testamentą. Neturi teisės paveldėti nei pagal įstatymą, nei pagal testamentą asmenys, kurie priešingais teisei tyčiniaus veiksmais prieš palikėją, prieš kurį nors iš jo įpėdinių ar prieš testamente išreikštos palikėjo paskutinės valios įgyvendinimą sudarė teisinę padėtį, kad jie tampa įpėdiniais, jeigu teismo tvarka nustatytos šios aplinkybės:

- 1) tyčia atėmė palikėjui ar jo įpėdiniui gyvybę arba kėsinosi į šių asmenų gyvybę;
- 2) tyčia sudarė tokias sąlygas, kad palikėjas iki pat savo mirties neturėjo galimybės sudaryti testamentą, jį panaikinti ar pakeisti;
- 3) apgaule, grasinimais, prievarta privertė palikėją sudaryti, pakeisti arba panaikinti sudarytą testamentą, privertė įpėdinį atsisakyti palikimo;
- 4) slėpė, klastojo ar sunaikino testamentą.³⁷

Tačiau įpėdinis, nors ir atlikęs aukščiau minimus veiksmus, nepraranda teisės paveldėti, jeigu iki palikimo atsiradimo momento testamentas ar jo atitinkamos atskiros dalys nustojo galioti nepaisant įpėdinio veiksmų.

CK taip pat numato tam tikrus apribojimus kai tėvai paveldi po vaikų mirties – nepaveldi pagal įstatymą tėvai po savo vaikų mirties, jeigu teismo sprendimu jų valdžia buvo apribota ir šis sprendimas palikimo atsiradimo momentu nebuvo pasibaigęs ar panaikintas.³⁸

Kiekviena užsienio valstybė pati nustato tam tikrus ypatumus susijusius su asmenimis, kurie gali būti įpėdiniais ir asmenimis, kurie neturi teisės paveldėti. Pavyzdžiui Prancūzijos paveldėjimo teisė leidžia testamentu turtą palikti bet kuriam asmeniui, taip pat ir pradėtam vaikui. Tačiau Prancūzijos Civilinio kodekso 909 straipsnis draudžia paveldėti pagal testamentą iki gyvos galvos įkalintiems asmenims arba palikėją gydžiusiems gydytojams. Kai kurios įmonės pagal testamentą gali paveldėti tik gavusios vyriausybės leidimą.

2.4. Privaloma palikimo dalis

Labiausiai testatoriaus teisę palikti turtą testamentu riboja CK numatyta įpėdinių teisė į privalomąją dalį. Privalomosios dalies instituto kilmė siekia senovės Romos laikus. Jau senosios *ius civile* laikais pastebėta, kad palikėjui mirus labai jam artimi žmonės (vaikai, tėvai, vaikaičiai), savo darbu prisidėję gausinant šeimos turtą, o dar esant gyvam palikėjui

³⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), 5.6 straipsnis 1 dalis.

³⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), 5.6 straipsnis 2 dalis.

buvę šeimos nuosavybės bendrasavininkiai, gali likti be nieko. Viso turto perleidimas testamentu pašaliniams asmenims, aplenkiant artimus šeimos narius, negalėjo būti laikomas teisingu ir toleruojamas.³⁹ Siekiant apsaugoti tokių asmenų interesus, buvo nustatytas privalomosios dalies institutas. Jo esmė – apriboti testamentu laisvės principą, artimiausiems palikėjo giminaičiams išsaugant teisę į tam tikrą palikimo dalį.

Privalomosios dalies institutą modifikavo ir perėmė ne viena valstybė. Tarp jų Vokietija ir Lietuva. Antai Vokietijos įstatymai numato, kad palikėjo vaikai, sutuoktinis ir tėvai turi teisę į privalomąją palikimo dalį, kuri sudaro pusę tos dalies, kurią asmuo būtų galėjęs paveldėti pagal įstatymą. Kuriant Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą buvo naudojamosi įvairių valstybių, tarp jų ir Vokietijos patirtimi, taigi CK įtvirtintas privalomosios palikimo dalies institutas beveik identiškas vokiškajam. CK įtvirtinta, kad palikėjo vaikai (įvaikiai), sutuoktinis, tėvai (įtėviai), kuriems palikėjo mirties dieną reikalingas išlaikymas, paveldi, nepaisant testamentu turinio, pusę tos dalies, kuri kiekvienam iš jų tektų paveldinti pagal įstatymą, jeigu testamentu neskirta daugiau. Lietuvos paveldėjimo teisėje pagrindinis kriterijus vertinant asmuo turi teisę į privalomąją dalį ar ne yra išlaikymo įpėdiniui reikalingumas. Privalomosios dalies paskirtis yra specifinė – ja siekiama apsaugoti įstatyminiu įpėdiniu, kuriam reikalingas išlaikymas, turinius interesus. Įstatymų leidėjas garantuoja privalomajam įpėdiniui teisę į privalomąją palikimo dalį nepaisant testamentu turinio tik tuo atveju jei įpėdiniui reikalingas išlaikymas. Nustatant privalomosios dalies dydį, atsižvelgiama į paveldimo turto vertę, įskaitant įprastinio namų apstatymo ir apyvokos reikmenų vertę.

Galima daryti išvadą, kad tam tikrų įpėdinių teisė į privalomąją palikimo dalį labiausiai riboja fizinio asmens teisę palikti turtą testamentu, nes esant įstatymo numatytoms aplinkybėms dalis testamentu yra neįvykdoma arba įvykdoma kitaip nei nurodė testatorius. Paskutinioji testatoriaus valia, išreikšta testamente, nėra visiškai įvykdoma ir dalis turto pereina kitiems asmenims nei nurodė testatorius.

Aukščiausiojo Teismo praktikoje buvo nemažai bylų, kuriose nagrinėjami klausimai, susiję privalomosios palikimo dalies institutu. Kaip vieną įdomesnių galima paminėti Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio mėn. 12 d. nutartį civilinėje byloje *I. Bajarūnienė v. D. Neuronienė*, (Nr. 3K-3-35/2005). Šioje byloje ieškovė kreipėsi į teismą prašydama jai nustatyti teisę į privalomąją palikimo dalį. Panevėžio miesto apylinkės teismas ieškinį atmetė. Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija šį sprendimą paliko nepakeistą. Tokie sprendimai priimti

³⁹ NEKROŠIUS, Ipolitas; NEKROŠIUS, Vytautas; VĖLYVIS, Stasys. *Romėnų teisė*, Vilnius: Justitia, 1999, p. 193.

remiantis faktinių aplinkybių ištyrimu. Nustatyta, kad ieškovė gauna nuolatinės pajamas, turi kilnojamojo ir nekilnojamojo turto, iš kurio gali patenkinti būtinus savo poreikius, dėl to teismai padarė išvadą, kad ieškovei palikimo atsiradimo dieną išlaikymas nebuvo reikalingas. Ieškovė kasaciniu skundu prašė panaikinti minėtas nutartis ir priimti naują sprendimą. Kasacinis skundas buvo grindžiamas argumentu, kad jei asmuo yra nedarbingas dėl amžiaus ar kitų priežasčių, pagal įstatymą tokiems asmenims turi būti išduodamas paveldėjimo teisės liudijimas į privalomąją palikimo dalį, nes preziumuojama, kad tokiam asmeniui reikalingas išlaikymas. Kiti asmenys, pretenduojantys į palikimą, gali kreiptis į teismą panaikinti tokį paveldėjimo teisės liudijimą, jei mano, kad asmuo neturėjo teisės į privalomą palikimo dalį. Tokią poziciją ieškovė grindė Aukščiausiojo Teismo nuomone, kad „sistemiškai aiškinant CK 3.72 straipsnio 2 dalį, CK trečiosios knygos XII skyriaus antrąjį skirsnį „Vaikų ir tėvų tarpusavio išlaikymo pareigos“, Valstybinio socialinio draudimo įstatymą bei Invalidų socialinės integracijos įstatymą galima padaryti išvadą, kad CK 5.20 straipsnio 1 dalyje numatytiems subjektams išlaikymo reikalingumas yra preziumuojamas t.y. išlaikymas reikalingas tada, jeigu jie yra nepilnamečiai, nedarbingi dėl savo amžiaus (pensinio amžiaus) ar yra invalidai. Esant tokioms aplinkybėms, šiems asmenims turi būti išduotas privalomosios palikimo dalies paveldėjimo teisės liudijimas. Kiti asmenys, pretenduojantys į palikimą, turi teisę ginčyti išduotą paveldėjimo teisės liudijimą.“⁴⁰

Atsiliepimu į kasacinį skundą atsakovė prašė skundą atmesti. Atsakovės manymu, ieškovės pensinis amžius yra tik prielaida arba prezumpcija, leidžianti teigti, kad ieškovei reikalingas išlaikymas. Tačiau ši aplinkybė nėra besąlygiškas pagrindas teigti, kad ieškovei yra reikalingas išlaikymas ir dėl to jai privalomai turi būti išduotas paveldėjimo teisės liudijimas.

Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad „privalomosios palikimo dalies paskirtis yra tikslinė –apsaugoti įpėdinio, kuriam reikalingas išlaikymas, turtinius interesus.“⁴¹ Be to, teismas nurodė, kad „pagal CK 5.20 straipsnio 1 dalies prasmę asmenys, kuriems reikalingas išlaikymas, yra mirusiojo įstatyminiai įpėdiniai, kurie neturi pajamų arba jų turi nepakankamai dėl tam tikrų priežasčių, t.y. jie nedarbingi dėl ligos, amžiaus ar yra bedarbiai, o jeigu gauna pajamų tai jos nepakankamos būtinoms gyvenimo reikmėms tenkinti.“⁴² Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad sprendami išlaikymo reikalingumo klausimą teismai turi atsižvelgti į asmens, pretenduojančio į privalomąją palikimo dalį,

⁴⁰ Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. kovo 1 d. konsultacija Nr. A3-58.

⁴¹ Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio mėn. 12 d. nutartis civilinėje byloje *I.Bajarūnienė v. D.Neuronienė*, Nr. 3K-3-35/2005, kat. 34.4.3.

⁴² Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio mėn. 12 d. nutartis civilinėje byloje *I.Bajarūnienė v. D.Neuronienė*, Nr. 3K-3-35/2005, kat. 34.4.3.

gaunamas pajamas, turimą kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą bei kitas aplinkybes. Taigi Aukščiausiasis Teismas šioje byloje išlaikymo reikalingumą sieja su objektyviu negalėjimu visiškai patenkinti būtinuosius poreikius, kuris nustatomas atsižvelgiant į visas reikšmingas aplinkybes.

Tai yra teisingesnė pozicija nei anksčiau egzistavusi prezumcija, kad pensinio amžiaus asmenims reikalingas išlaikymas, nes asmens amžius ne visada suponuoja išlaikymo reikalingumą. Tokiu būdu labiau apsaugoma testamentė išreikšta asmens valia, nes asmuo, pretenduojantis į privalomąją palikimo dalį, turi įrodyti, kad palikimo atsiradimo metu jam buvo reikalingas išlaikymas. Be to, tokiu būdu užkertamas kelias piknaudžiavimui teise į privalomą dalį, nes nepagrįstas prašymas priteisti teisę į šią dalį atmetamas. Galiojant prezumcijai, kad asmeniui reikalingas išlaikymas jei jis yra pensinio amžiaus, dėl paveldėjimo teisės liudijimo išdavimo galėtų kreiptis ir asmenys, kuriems palikimo atsiradimo metu nebuvo reikalingas išlaikymas, nors jie ir buvo pensinio amžiaus ir paveldėjimo teisės liudijimas privalomai būtų išduodamas net ir tiems asmenims, kuriems išlaikymas nebuvo reikalingas.

Vis gi Aukščiausiasis Teismas nėra nuoseklus šiuo klausimu ir kitose bylose vėl remiasi minėta prezumcija, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. birželio mėn. 1 d. nutartis civilinėje byloje *E.Janutienė v. E.Jasudas*, Nr. 3K-3-323/2005.

III. Fizinio asmens teisės palikti turtą testamentu ypatumai

Atliekant fizinio asmens teisės palikti turtą testamentu įgyvendinimo analizę, tikslinga atskirai aptarti tam tikrus šios teisės ypatumus. Ypatumais laikytini retai pasitaikančios rūšies testamentai ar jų sąlygos. Tai yra visa ką galima laikyti labiau išimtimi nei taisykle.

Vienu iš tokių ypatumų laikytina specifinė testamentų rūšis, bendrasis sutuoktinių testamentas, todėl šios rūšies testamentų ypatumus reikėtų aptarti atskirai. Šioje darbo dalyje aptariami bedrieji klausimai, susiję su bendruoju sutuoktinių testamentu, šių testamentų sudarymo tvarka, turinys, pripažinimo negaliojančiu pagrindai, paskelbimo tvarka. Taip pat aptariami tam tikri apribojimai, kuriuos patiria asmuo, sudaręs bendrąjį sutuoktinių testamentą.

Šioje darbo dalyje taip pat analizuojama specifinė testamentė sąlyga – testamentinė išskirtinė. Aptariama kas gali būti testamentinės išskirtinės gavėju, dalyku, nagrinėjama testamentinės išskirtinės priėmimo ir vykdymo tvarka.

3.1. Bendrasis sutuoktinių testamentas

Bendrojo sutuoktinių testamento institutas yra naujas Lietuvos Respublikos teisėje. Senajame civiliniame kodekse nebuvo numatyta teisė keliems asmenims sudaryti bendrą testamentą. Bendrąjį sutuoktinių testamentą leidžiama sudaryti tik nuo naujojo (dabar galiojančio) CK įsigaliojimo. Kadangi tai yra naujas institutas Lietuvos teisėje, dar nėra daug specialiosios literatūros, kurioje būtų analizuojami klausimai susiję su bendrojo sutuoktinių testamentu. Ši testamentų rūšis dar nėra labai paplitusi Lietuvoje todėl ir Aukščiausiojo Teismo praktikos šia tema nėra. Todėl bendrojo sutuoktinių testamento instituto analizė svarbi ne tik teisės doktrinai, bet ir praktikai.

CK 5.27 straipsnis nurodo, kad testamentai gali būti oficialieji ir asmeniniai. Vadinasi įstatymas išskiria tik dvi testamentų rūšis. Bendrasis sutuoktinių testamentas sudaromas tik kaip oficialusis testamentas.⁴³ Todėl negalioja asmeninis sutuoktinių (vieno iš jų) surašytas ir abiejų pasirašytas testamentas.⁴⁴ Taigi bendrasis sutuoktinių testamentas laikytinas oficialiojo testamento porūšiu. Bendrasis sutuoktinių testamentas – tai dvišalis sandoris (sutartis), kuris išreiškia bendrą sutuoktinių valią, kad kiekvienas po savo mirties palieka kitam, pergyvenusiam sutuoktiniui visą turtą, įskaitant ir savo bendrosios nuosavybės dalį.⁴⁵ Reiškia, skirtingai nei kiti testamentai, kurie yra laikomi vienašaliais sandoriais, bendrasis sutuoktinių testamentas yra dvišalis sandoris.

Bendrojo sutuoktinių testamento reglamentavimui yra skirtas atskiras CK penktosios knygos V skyrius, kuris ir numato tam tikrus šio testamento ypatumus. Bendrąjį sutuoktinių testamentą gali sudaryti tik specialūs subjektai – sutuoktiniai. Be to specifinis yra ir turto perėjimo įpėdiniam po vieno iš testatorių mirties būdas. Toliau aptariami šie ir kiti bendrojo sutuoktinių testamento ypatumai.

3.1.1. Bendrojo sutuoktinių testamento sudarymo tvarka

Kaip minėta subjektų, galinčių sudaryti bendrąjį sutuoktinių testamentą, ratas labai ribotas. Iš minimo testamento pavadinimo akivaizdu, kad bendrąjį sutuoktinių testamentą gali sudaryti tik sutuoktiniai. Tokį testamentą gali sudaryti tik asmenys, nustatyta tvarka sudarę santuoką. Nėra skirtumo sudaroma civilinė ar bažnytinė santuoka, reikalaujama

⁴³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), 5.44 straipsnis 2 dalis.

⁴⁴ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3). *Justitia*, 2003, Nr. 5, p. 23.

⁴⁵ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3). *Justitia*, 2003, Nr. 5, p. 23.

tik, kad santuoka būtų galiojanti, t.y. būtų sudaryta laikantis visų įstatymų keliamų reikalavimų. Taip pat reikalaujama, kad sudaryta santuoka būtų galiojanti testamentu sudarymo metu. Šios nuostatos reiškia, kad bendrojo testamentu negali sudaryti sugyventiniai ar buvę sutuoktiniai.

CK numatyta speciali bendrojo sutuoktinių testamentu sudarymo tvarka. Tokį testamentą notaro ar kito asmens, tvirtinančio testamentą, akivaizdoje pasirašo abu sutuoktiniai. Lingvistinė šios normos analizė leidžia daryti išvadą, kad abu sutuoktiniai testamentą turi pasirašyti vienu metu, t.y. jie negali atvykti pas notarą ar kitą asmenį, tvirtinantį testamentą, skirtingu laiku. Į šią aplinkybę dėmesį svarbu atkreipti, nes praktikoje tam tikrų sandorių šalys pasirašyti sandorį pas notarą atvyksta skirtingu laiku, t.y. viena sandorio šalis pasirašo sandorį vienu laiku, o kita – kitu (pavyzdžiui, kitą dieną). Tokiu atveju notaras tvirtina sandorį tik kai abi šalys yra jį pasirašiusios. Manytina, kad tokia praktika negalima tvirtinant bendruosius sutuoktinių testamentus, nes CK reikalaujama, kad bendrąjį sutuoktinių testamentą notaro akivaizdoje pasirašytų abu sutuoktiniai.

3.1.2. Bendrojo sutuoktinių testamentu turinys

Bendruoju sutuoktinių testamentu abu sutuoktiniai vienas kitą paskiria savo įpėdiniu ir po vieno sutuoktinio mirties visą mirusiojo turtą (iš jo ir bendrosios sutuoktinių nuosavybės dalį) paveldi pergyvenęs sutuoktinis, išskyrus privalomąją palikimo dalį.⁴⁶ Paveldimas mirusio sutuoktinio turtas susideda iš jam asmeninės nuosavybės teise priklausiusio turto ir jam priklausiusios bendrosios jungtinės nuosavybės dalies. Bendrojo sutuoktinių testamentu testatoriais yra abu sutuoktiniai, o įpėdiniu tampa pergyvenęs sutuoktinis. Bendrajame testamentu sutuoktiniai gali nepaskirti įpėdinio, kuris turi paveldėti mirus pergyvenusiam sutuoktiniui. Tokiu atveju pergyvenęs sutuoktinis, priėmęs palikimą, įgyja visas teises į paveldimą turtą ir gali juo disponuoti savo nuožiūra. Jo nebevaržo bendrajame sutuoktinių testamentu išreikšta valia. Tokiu atveju pergyvenęs sutuoktinis įgyja teisę savo nuožiūra sudaryti naują testamentą.

Paveldint pagal bendrąjį sutuoktinių testamentą taikomos visos paveldėjimo teisę reglamentuojančios teisės normos, todėl pergyvenęs sutuoktinis perima mirusiojo teises ir pareigas tik jei jis priima palikimą. Pergyvenęs sutuoktinis turi teisę atsisakyti priimti palikimą. Atsisakęs palikimo sutuoktinis netenka teisės į mirusiojo sutuoktinio turtą,

⁴⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), 5.43 straipsnis.

įskaitant pastarojo bendrosios nuosavybės dalį, netenka teisės ir į privalomąją palikimo dalį.⁴⁷ Pergyvenusiam sutuoktiniui atsisakius priimti palikimą, mirusio sutuoktinio turtas paveldimas pagal įstatymą. Ši aplinkybė neturi įtakos testamentinės išskirtinės, paskirtos iš mirusiojo sutuoktinio turto, gavėjo teisei į testamentinę išskirtinę, kurią išduoda įpėdiniai pagal įstatymą. Pažymėtina, kad pergyvenęs sutuoktinis, atsisakęs priimti palikimą, įgyja teisę sudaryti naują testamentą. Testamentu jis gali palikti asmeninės nuosavybės teise valdomą turtą ir jam priklausančią bendrosios nuosavybės dalį.

Sudarydami testamentą sutuoktiniai gali testamentu paskirti įpėdinį, kuris paveldės turtą mirus pergyvenusiam sutuoktiniui. Tokiu būdu abu sutuoktiniai bendru sutarimu nusprendžia savo turto likimą jiems mirus. Jei bendrajame sutuoktinių testamente yra įvardintas įpėdinis, kuris paveldės turtą po abiejų sutuoktinių mirties, tai vienam iš sutuoktinių mirus, pergyvenęs sutuoktinis negali paskirti kito turto paveldėtojo. Bendruoju sutuoktinių testamentu paskirtas įpėdinis paveldi tą turtą, kuris lieka po pergyvenusio sutuoktinio mirties. Taigi jei pergyvenęs sutuoktinis turtą iššvaisto, įpėdinis nieko ir nepaveldi. Iki pergyvenusio sutuoktinio mirties bendruoju sutuoktinių testamentu paskirtas įpėdinis neturi jokių teisių į testatorių turtą. Pažymėtina, kad bendruoju sutuoktinių testamentu paskirtas įpėdinis paveldi pagal šį testamentą po pergyvenusio sutuoktinio mirties tik jei pergyvenęs sutuoktinis priėmė palikimą. Pergyvenusiam sutuoktiniui atsisakius priimti palikimą, bendruoju testamentu paskirtas įpėdinis, kuris turėjo paveldėti po pergyvenusio sutuoktinio mirties, netenka teisės paveldėti pagal bendrąjį sutuoktinių testamentą.⁴⁸

Be šių specialiųjų sąlygų bendrajame sutuoktinių testamente gali būti numatytos kitos įstatymų nedraudžiamos sąlygos. Testamentu gali būti paskirta testamentinė išskirtinė, suteikiama iš vieno kurio sutuoktinio turto po jo mirties arba bendro sutuoktinių turto po pergyvenusio sutuoktinio mirties. Sutuoktiniai gali savo turtą ar jo dalį palikti visuomenei naudingam tikslui arba labdarai. Toks testamento pavedimas gali būti vykdomas iš vieno kurio sutuoktinio turto po jo mirties arba iš bendro sutuoktinių turto po pergyvenusio sutuoktinio mirties.⁴⁹

⁴⁷ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3). *Justitia*, 2003, Nr. 5, p. 26.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), 5.49 straipsnis.

⁴⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), 5.45 straipsnis.

3.1.3. Bendrasis sutuoktinių testamentas kaip testamento laisvės principo ribojimas

Ankstesnėje darbo dalyje išsiaiškinta, kad testamento laisvės principas – tai asmens teisė sudaryti bet kokio turinio testamentą, jį bet kada pakeisti, panaikinti ar sudaryti naują testamentą. Bendrąja prasme CK visiems veiksniams fiziniams asmenims suteikia teisę sudaryti neribotą skaičių testamentų, vėlesni testamentai pakeičia ankstesnius, taip asmuo gali keisti testamente išreikštą valią dėl jo turto likimo po mirties. Taip pat testatoriui suteikiama teisė bet kada pakeisti ar panaikinti testamentą, taip Lietuvos teisėje įgyvendinamas testamento laisvės principas. Tačiau kaip ir daugelis teisės principų, testamento laisvės principas nėra absoliutus, jį gali riboti įstatymas arba savanoriškas tokio asmens įsipareigojimas.

Bendrasis sutuoktinių testamentas laikytinas savanorišku įsipareigojimu apriboti teisę sudaryti neribotą skaičių testamentų. CK numato, kad sutuoktinio sudaryti testamentai, neatšaukus bendrojo sutuoktinių testamento, negalioja. Asmens teisės sudaryti neribotą skaičių testamentų ribojimo galiojimas siejamas tik su bendrojo sutuoktinių testamento galiojimu. Taigi sutuoktinis, norėdamas sudaryti atskirą testamentą, visų pirma turi panaikinti bendrąjį sutuoktinių testamentą. Manytina, kad bendrąjį sutuoktinių testamentą pripažinus negaliojančiu abu sutuoktiniai taip pat atgauna teisę sudaryti atskirus testamentus.

Minėta, kad bendrasis sutuoktinių testamentas yra dvišalis sandoris, taigi sudarę šį sandorį įgyja tam tikrų teisių ir pareigų vienas kito atžvilgiu. Bendrajame sutuoktinių testamente užfiksuojama suderinta dviejų asmenų valia dėl jiems priklausančio turto likimo šiems asmenims mirus. Todėl vienas sutuoktinis negali vienašališkai pakeisti bendrojo sutuoktinių testamento, jis gali būti pakeistas tik abiejų sutuoktinių bendru sutarimu. Pažymėtina, kad bendrasis sutuoktinių testamentas gali būti pakeistas tik iki jo įsigaliojimo, t.y. tik abiem sutuoktiniams esant gyviems.

Bendrojo sutuoktinių testamento įsigaliojimo sukeltos teisės pasekmės priklauso nuo to ar sutuoktiniai buvo paskyrę įpėdinį, kuris paveldės mirus pergyvenusiam sutuoktiniui, ar ne. Jei toks įpėdinis nebuvo paskirtas, testamento įsigaliojimas reiškia tai, kad pergyvenęs sutuoktinis, priėmęs palikimą, tampa viso abiejų sutuoktinių turto savininku ir nuo to momento gali laisvai spręsti šio turto likimą. Vadinasi bendrasis sutuoktinių testamentas yra visiškai įgyvendintas ir jo galiojimas pasibaigia. Tokiu atveju pergyvenęs sutuoktinis atgauna teisę sudaryti testamentą.

Kitokia situacija yra jei sutuoktiniai paskiria įpėdinį, kuris turi paveldėti mirus pergyvenusiam sutuoktiniui. Tokiu atveju nors viso abiejų sutuoktinių turto savininku tampa pergyvenęs sutuoktinis, bendrojo sutuoktinių testamentas galiojimas nesibaigia. Pergyvenęs sutuoktinis yra saistomas bendros jo ir mirusiojo sutuoktinio valios. Jis neturi teisės vienašališkai pakeisti bendrosios sutuoktinių valios, todėl pergyvenęs sutuoktinis negali sudaryti atskiro testamentą.

Bendrasis sutuoktinių testamentas sudaromas tik kaip oficialusis, taigi notaras ar kitas pareigūnas, turintis teisę tvirtinti testamentą, prieš patvirtindamas bendrąjį sutuoktinių testamentą turi išaiškinti testatoriams visas jo sukeltas teises pasekmes. Sutuoktiniams turi būti išaiškinta, kad jie negalės sudaryti atskirų testamentų nustatyta tvarka nepanaikinę bendrojo sutuoktinių testamentą.

3.1.4. Bendrojo sutuoktinių testamentą negaliojimas

Be bendrųjų, visiems testamentams taikomų, negaliojimo pagrindų bendriesiems sutuoktinių testamentams taikomi tam tikri specialūs negaliojimo pagrindai. Visų pirma bendrąjį sutuoktinių testamentą gali panaikinti patys testatoriai. Šiuo atveju nereikalaujama, kad būtų išreikšta abiejų testatorių valia panaikinti testamentą, CK 5.46 straipsnio 1 dalis numato, kad bet kuris sutuoktinis gali iki palikimo atsiradimo atšaukti savo valios išreiškimą ta pačia tvarka, kokia buvo sudarytas testamentas. Taigi sutuoktinis savo valią atšaukti testamentą gali išreikšti tik pats atvykęs pas notarą ar konsulinį pareigūną, patvirtinusį testamentą. Notaras, priėmęs sutuoktinio pareikštą bendrojo sutuoktinių testamentą atsisakymą, pažymi tai bendrajame testamente, testamentą registre ir praneša kitam sutuoktiniui, kad bendrasis sutuoktinių testamentas nebegalioja, nes, vienam sutuoktiniui atšaukus savo valios išreiškimą, netenka galios kito sutuoktinio valios išreiškimas.⁵⁰ Taigi vieno iš testatorių pareiškimu panaikinamas visas bendrasis sutuoktinių testamentas. Pažymėtina, kad bendrasis sutuoktinių testamentas vieno sutuoktinių prašymu gali būti panaikintas tik iki šio testamentą įsigaliojimo. Bendrasis sutuoktinių testamentas įsigalioja vienam iš sutuoktinių mirus, nuo šio momento pergyvenęs sutuoktinis netenka teisės jį pakeisti.

Bendrojo sutuoktinių testamentą specifika pasireiškia ir tuo, kad CK sieja šio testamentą galiojimą su santuokos galiojimu. Bendrasis sutuoktinių testamentas netenka galios, jeigu iki palikimo atsiradimo momento nutraukiama santuoka arba pareiškiamas

⁵⁰ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3). *Justitia*, 2003, Nr. 5, p. 25

ieškinys (paduodamas prašymas) nutraukti santuoką, arba sutuoktinis davė sutikimą išsituoti.⁵¹ Šioje CK normoje numatyti trys bendrojo sutuoktinių testamentų negaliojimo pagrindai.

Pirma, toks testamentas netenka galios jei iki palikimo atsiradimo momento nutraukiama santuoka. Santuoka nutraukiama įstatymų numatytais pagrindais teismo tvarka. Pasak docento A.Vileitos “testamentas netenka galios ne tik kai teismo sprendimas nutraukti santuoką įsigalioja iki atsirandant palikimui, bet ir kai teismas priėmė sprendimą nutraukti santuoką, iki atsirado palikimas, bet teismo sprendimas įsigaliojo šiam atsiradus”.⁵² Ši pozicija nelaikytina teisinga, nes CK 3.66 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad santuoka laikoma nutraukta nuo atitinkamo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos. Iki atitinkamo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos byla dėl santuokos nutraukimo nėra laikoma baigta, nes vienai iš šalių pateikus apeliacinį skundą, teismo procesas šioje byloje gali tęstis apeliacinėje instancijoje. Taigi santuokos nutraukimas sukelia teisinę pasekmę tik nuo atitinkamo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos, vadinasi, ir bendrasis sutuoktinių testamentas laikytinas netekusiu galios tik nuo teismo sprendimo nutraukti santuoką įsiteisėjimo. Jei palikimas atsiranda teismui priėmus sprendimą nutraukti santuoką, bet šiam dar nespėjus įsiteisėti, bendrasis sutuoktinių testamentas laikytinas netekusiu galios, tačiau kitu pagrindu, t.y. kai iki palikimo atsiradimo dienos pareiškiamas ieškinys (paduodamas prašymas) santuoką pripažinti negaliojančia.

Antra, bendrasis sutuoktinių testamentas netenka galios jeigu iki palikimo atsiradimo momento pareiškiamas ieškinys (paduodamas prašymas) nutraukti santuoką. Pats ieškinio nutraukti santuoką pareiškimas bendrąjį sutuoktinių testamentą daro negaliojančiu tik jeigu palikimas atsiranda po ieškinio pareiškimo dar neišnagrinėjus bylos.⁵³ Byla nėra laikoma išnagrinėta tol, kol neišsiteisėja galutinis teismo sprendimas toje byloje. Sutuoktiniai bylos dėl santuokos nutraukimo nagrinėjimo metu gali susitaikyti, tokiu atveju jie lieka susituokę ir lieka galioti jų sudarytas bendrasis sutuoktinių testamentas.

Trečia, bendrasis sutuoktinių testamentas netenka galios jeigu iki palikimo atsiradimo momento davė sutikimą išsituoti. Ši aplinkybė turi tokią pačią reikšmę bendrojo sutuoktinių testamentų galiojimui kaip ir ieškinio ar prašymo nutraukti santuoką pateikimas. Pasak docento A. Vilietaus “sutuoktiniui, davusiam sutikimą nutraukti

⁵¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), 5.46 straipsnis.

⁵² VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3). *Justitia*, 2003, Nr. 5, p. 25

⁵³ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3). *Justitia*, 2003, Nr. 5, p. 25

santuoką, mirus, bendrasis sutuoktinių testamentas netenka galios”.⁵⁴ Manytina, kad bendrasis sutuoktinių testamentas netenka galios ir mirus sutuoktiniui, prašiusiam duoti sutikimą nutraukti santuoką. Tačiau bendrasis sutuoktinių testamentas nenustoja galioti jei iki palikimo atsiradimo momento sutuoktiniai susitaiko.

Atskirai reikėtų aptarti santuokos pripažinimo negaliojančia įtaką bendrojo sutuoktinių testamento galiojimui. V-ajame CK skyriuje, skirtame klausimų susijusių su bendraisiais sutuoktinių testamentais reglamentavimui, nėra nurodoma kokią reikšmę bendrojo sutuoktinių testamento galiojimui turi santuokos pripažinimas negaliojančia. Manytina, kad tai yra bendrojo sutuoktinių testamento instituto reglamentavimo spraga, tačiau ją galima užpildyti sistemiškai aiškinant kitas CK normas. Pagal CK 3.37 straipsnio 1 dalį santuoka gali būti pripažinta negaliojančia jei buvo pažeistos CK numatyto santuokos sudarymo sąlygos, santuoka buvo fiktyvi arba jei sudarant santuoką viena iš šalių santuokos sudarymo metu negalėjo suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti. Santuoka negaliojančia pripažįstama teismo tvarka. Jei teismo sprendimas pripažinti santuoką negaliojančia įsiteisėja iki palikimo atsiradimo, bendrasis sutuoktinių testamentas netenka galios. Tam tikrais atvejais palikimas gali atsirasti iki teismo sprendimo pripažinti santuoką negaliojančia įsiteisėjimo. Manytina, kad tokiu atveju bendrasis sutuoktinių testamentas taip pat turėtų laikomas netekusiu galios, nes CK 3.37 straipsnio 3 dalis nurodo, kad santuoka pripažįstama negaliojančia nuo jos sudarymo momento, *ab initio*. Vadinasi tokie asmenys negalėjo sudaryti bendrojo sutuoktinių testamento, nes jie nebuvo sutuoktiniai *ab initio*, taigi jų sudarytas bendrasis sutuoktinių testamentas turėtų būti pripažintas negaliojančiu.

3.1.5. Bendrojo sutuoktinių testamento paskelbimas

Bendrosios teisės normos, taikomos visų rūšių testamentams, bendriesiems sutuoktinių testamentams taikomos kai nėra specialiosios normos ir kai ta neprieštarauja bendrojo testamento esmei. Bendrajame sutuoktinių testamente išreiškiama suderinta sutuoktinių valia, tačiau jame gali būti ir atskirų, tik vieno sutuoktinio padarytų patvarkymų. Dėl to CK numato specifinę šio testamento paskelbimo tvarką. Testamento turinį leidžiama paskelbti įpėdiniams tik testatoriui mirus, tačiau bendrojo sutuoktinių testamento testatoriais yra abu sutuoktiniai. Todėl CK nurodo, kad mirus vienam sutuoktiniui, suinteresuotiems įpėdiniams CK nustatyta tvarka skelbiama tik šio

⁵⁴ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3). *Justitia*, 2003, Nr. 5, p. 25

sutuoktinio valia, kito sutuoktinio valia neskelbiama. Pažymėtina, kad “suinteresuotiems įpėdiniams skelbiami tik mirusiojo sutuoktinio patvarkymai (pergyvenusio sutuoktinio ir bendri sutuoktinių patvarkymai neskelbiami).⁵⁵ Tai reiškia, kad nesant atskirų mirusio sutuoktinio patvarkymų, bendrojo sutuoktinių testamentų turinys suinteresuotiems įpėdiniams neatskleidžiamas. Tokia bendrųjų sutuoktinių testamentų skelbimo tvarka numatyta siekiant apsaugoti pergyvenusį sutuoktinį nuo galimų neigiamų pasekmių, kurias gali sukelti nesąžiningi įpėdiniai, sužinoję apie jiems nepalankų testamentą.

3.2. Testamentinė išskirtinė

Palikėjas, nusprendęs sudaryti testamentą, visų pirma turi apsispręsti kokios formos arba rūšies testamentą sudaryti, t.y. oficialųjį, asmeninį ar bendrąjį sutuoktinių testamentą (jeigu palikėjas yra susituokęs). Apsisprendęs dėl testamentų rūšies, palikėjas turi nuspręsti kokio turinio testamentą sudaryti. Kaip minėta vienas svarbiausių paveldėjimo pagal testamentą principų tai – testamentų laisvė. Tai reiškia, kad dėl testamentų turinio testatorius turi apsispręsti laisva valia, o valios trūkumai daro testamentą negaliojančiu. Svarbu paminėti, kad testatorius turi teisę ne tik nuspręsti koks turtas atiteks vienam ar kitam įpėdiniui po palikėjo mirties, bet ir įpareigoti palikimą priėmusį įpėdinį atlikti tam tikrą prievolę. Toks testatoriaus įpareigojimas vadinamas testamentine išskirtine.

3.2.1. Testamentinės išskirtinės gavėjas

Testamentinė išskirtinė (legatas) – tai įpėdinio pagal testamentą įpareigojimas atlikti kokią nors prievolę vienam ar keliems asmenims (testamentinės išskirtinės gavėjams), kurie įgyja teisę reikalauti, kad toks įpareigojimas būtų įvykdytas.⁵⁶ Išskirtinės gavėjais gali būti tiek įpėdiniai pagal įstatymą, tiek kiti asmenys. Nėra atsižvelgiama ir į testamentinės išskirtinės gavėjo veiksnumą ar amžių, gavėju gali būti ir neveiksnius asmuo. Tokiu atveju gavėją atstovauja ir visus su testamentinės išskirtinės gavimu susijusius klausimus tvarko tokio asmens globėjas, rūpintojas ar įstatyminis atstovas. Sistemiškai analizuojant CK normas galima daryti išvadą, kad testamentinės išskirtinės gavėjais neturi teisės būti asmenys, kurie neturi teisės paveldėti nei pagal testamentą, dėl

⁵⁵ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3). *Justitia*, 2003, Nr. 5, p. 26.

⁵⁶ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2). *Justitia*, 2003, Nr. 3-4, p. 30.

to, kad atliko tam tikrus tyčinius priešingus teisei veiksmus (plačiau apie asmenis neturinčius teisės būti įpėdiniais kalbama šio darbo dalyje 2.4. Įpėdiniai). Tokią išvadą galima daryti atsižvelgiant į bendrąjį teisės principą, kad iš neteisės teisė neatsiranda. Tai reiškia, kad iš neteisėtų veiksmų niekas negali turėti teisėtos naudos. Taigi testamentinės išskirtinės gavėju gali būti bet koks asmuo, išskyrus tą, kuris neturi teisės būti nei testamentiniu, nei įstatyminiu įpėdiniu.

3.2.2. Testamentinės išskirtinės dalykas

Išsiaiškinus kas gali būti testamentinės išskirtinės gavėju reikia išsiaiškinti kas gali būti testamentinės išskirtinės dalyku. Kaip minėta išskirtine testatorius įpareigoja įpėdinį įvykdyti tam tikrą prievolę. Įpėdinis, priėmęs palikimą, tampa testamentinės išskirtinės gavėjo skolininku, o testamentinės išskirtinės gavėjas – kreditoriumi.⁵⁷ Taigi esant reikiamai juridinių faktų sudėčiai, palikimo atsiradimas ir jo priėmimas, testamentinės išskirtinės gavėją ir davėją susieja prievoliniai teisiniai santykiai. Palikėjas testamente nurodo šios prievolės dalyką. Pagal CK nuostatas testamentinės išskirtinės dalyku gali būti tiek kilnojamieji ir nekilnojamieji daiktai, tiek tam tikri veiksmai, kuriuos įpėdinis privalo atlikti. Tačiau tikrasis prievolės dalykas yra ne tiek konkretus turtas, kiek skolininko veiksmai, kuriuos jis privalo atlikti, t.y. įvykdymas, kurio kreditorius tikisi iš skolininko ir kuris skolininkui privalomas.⁵⁸ Kita vertus prievolės objektas yra daiktas ar turtas dėl kurio prievolės šalys prisiima tam tikrus įsipareigojimus. Taigi, mano nuomone, testamentinės išskirtinės tikrasis dalykas yra tam tikri testamentinės išskirtinės davėjo veiksmai, o objektu gali būti kilnojamieji ar nekilnojamieji daiktai. Testamentinės išskirtinės objektu gali būti tiek pagal individualius, tiek pagal rūšinius požymius apibūdinami kilnojamieji daiktai, nekilnojamieji daiktai, reikalavimo teisės, turtinės teisės, bei kitas turtas, kuris gali būti paveldimas. Visais atvejais testamentinės išskirtinės dalykas turi būti teisėti veiksmai ar neveikimas.

3.2.3. Testamentinės išskirtinės priėmimas

Testamentinės išskirtinės gavėjas turi teisę testamentinę išskirtinę priimti per tris mėnesius nuo tos dienos, kai sužinojo arba turėjo sužinoti, kad jis turi teisę į testamentinę

⁵⁷ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2). *Justitia*, 2003, Nr. 3-4, p. 30.

⁵⁸ MIKELĖNAS, Valentinas. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 47.

išskirtinę.⁵⁹ Nors termino testamentinei išskirtinei trukmė yra tokia pati kaip ir termino palikimui priimti, šių terminų skaičiavimo tvarka yra skirtinga. Įstatyme numatytas trijų mėnesių terminas testamentinei išskirtinei priimti skaičiuojamas ne nuo palikimo atsiradimo dienos, o nuo tos dienos kai testamentinės išskirtinės gavėjas sužinojo arba turėjo sužinoti apie teisę į testamentinę išskirtinę. Šis terminas yra naikinamasis, nes nėra numatyta galimybės jį pratęsti. Apie teisę į testamentinę išskirtinę jos gavėjas sužino tuomet kai yra supažindinamas su testamento turiniu, tai gali padaryti testamento vykdytojas, administratorius, notaras ar įpėdinis. Asmuo ginčijantis testamentinės išskirtinės gavėjo teisę į išskirtinę, motyvuodamas tuo, kad šis praleido minimą trijų mėnesių terminą privalo įrodyti, testamentinės išskirtinės gavėjas žinojo arba turėjo žinoti apie teisę į testamentinę išskirtinę ir kad nuo sužinojimo dienos praėjo daugiau nei trys mėnesiai. Tokie ginčai sprendžiami teismo tvarka.

Testamentinės išskirtinės priėmimo tvarka priklauso nuo to ar išskirtinė susijusi su nekilnojamuoju turtu ar ne. Jeigu testamentinė išskirtinė yra susijusi su teise į nekilnojamąjį daiktą, prašymas visais atvejais paduodamas notarui. Notaras išduoda paveldėjimo teisės liudijimą, ir testamentinė išskirtinė registruojama viešame registre.⁶⁰ Kitais atvejais apie testamentinės išskirtinės priėmimą jos gavėjas praneša testamento vykdytojui (palikimo valdytojui), įpėdiniui, priėmusiam palikimą ir įpareigotam vykdyti testamentinę išskirtinę, arba palikimo atsiradimo vietos notarui.

3.2.4. Testamentinės išskirtinės vykdymas

Kaip minėta testamentinė išskirtinė tai prievolė, todėl svarbu išsiaiškinti kas privalo šią prievolę vykdyti, kokia apimtimi, bei kokia atsakomybė gresia už jos nevykdymą. Testamentinę išskirtinę visuomet vykdo įpėdinis. Palikėjas testamente gali nurodyti koks konkretus įpėdinis įpareigojamas vykdyti testamentinę išskirtinę arba gali to ir nenurodyti. Jei konkretus įpėdinis buvo įpareigotas vykdyti testamentinę išskirtinę, tai klausimas kas turi ją įvykdyti gali iškilti tik tuomet jei šis įpėdinis miršta arba atsisako priimti palikimą. Tokiu atveju prievolė vykdyti testamentinę išskirtinę pereina kitiems įpėdiniams priėmusiems mirusio ar atsisakiusi priimti palikimą įpėdinio dalis. Jei ši dalis išdalinama keliems asmenims tai jie visi privalo įvykdyti testamentinę išskirtinę. Įpėdiniai testamentinę išskirtinę privalo įvykdyti, nesvarbu, paveldi pagal įstatymą ar pagal

⁵⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262).

⁶⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262).

testamentą, nes šiuo atveju kartu su palikimo dalies perėjimu mirusio įpėdinio įpėdiniam ar kitiems įpėdiniam, kuriems atsiranda teisė priimti palikimą pirmajam įpėdiniui šio nepriėmus, pereina visos turtinės teisės ir pareigos, susijusios su ta palikimo dalimi.⁶¹

Tačiau pasitaiko atvejų kai konkretus įpėdinis nėra įpareigojamas įvykdyti testamentinę išskirtinę. Tokiu atveju testamentinė išskirtinė išskiriama iš paveldimo turto, kol bus nustatytos įpėdinių paveldimo turto dalys. Nustačius įpėdinių paveldimo turto dalis, išskirtinė vykdoma visų įpėdinių paveldimo turto sąskaita.

Testamentinės išskirtinės vykdymo vertė yra ribota. Testatoriaus įpareigotas įpėdinis turi vykdyti testamentinę išskirtinę neviršydamas savo paveldimo turto vertės. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad visų pirma tenkinami palikėjo kreditorių reikalavimai, taigi įpėdinis vykdo testamentinę išskirtinę tik iš tos paveldimo turto dalies, kuri lieka patenkinus kreditorių reikalavimus. Taip pat gali pasitaikyti atvejų kai įpėdinis, įpareigotas vykdyti testamentinę išskirtinę, turi teisę į privalomąją palikimo dalį, tuomet testamentinė išskirtinė vykdoma tik iš tos paveldėto turto dalies, kuri viršija privalomąją palikimo dalį. Jei toks įpėdinis dar patenkina testatoriaus kreditorių reikalavimus, testamentinė išskirtinė vykdoma iš tos paveldimo turto vertės, kuri liko patenkinus kreditorių reikalavimus ir viršija privalomąją palikimo dalį.⁶²

VI. Testamentų rūšys

Asmens valia sukurti, pakeisti ar panaikinti civilines teises ir pareigas gali sukurti teisinius padarinius tik jei ši valia yra išreiškiama tinkama forma. Asmens valios dėl turto likimo šiam asmeniui mirus išraiška yra testamentas. CK numato, kad testamentai gali būti dviejų rūšių – tai asmeninis testamentas ir oficialusis testamentas. Taigi asmuo nusprendęs įgyvendinti savo teisę palikti turtą testamentu turi apsispręsti ne tik dėl būsimos testamentinio turinio, bet ir dėl jo rūšies. Skirtingos rūšies testamentams taikoma skirtinga sudarymo, jų ginčijimo tvarka. Tam tikrais atvejais asmuo gali sudaryti tik vienos rūšies testamentą, t.y. tik asmeninį, pavyzdžiui, jei reikiamu momentu atitinkamoje vietoje nėra pareigūno galinčio patvirtinti testamentą, arba tik oficialųjį, pavyzdžiui, jei asmuo dėl fizinių trūkumų pats negali pasirašyti testamentą. Toliau darbe aptariamos abi testamentų rūšys, nurodomos jų ypatybės, aptariami privalumai ir trūkumai.

⁶¹ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2). *Justitia*, 2003, Nr. 3-4, p. 31.

⁶² VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2). *Justitia*, 2003, Nr. 3-4, p. 31.

Atskirai aptariama CK numatyta teisė tam tikrais atvejais sudaryti bendrąjį sutuoktinių testamentą. Bendrasis sutuoktinių testamentas gali būti sudaromas tik kaip oficialusis, todėl toks testamentas laikytinas oficialiojo testamento porūšiu. Bendrojo sutuoktinių testamento ypatumai išanalizuoti ankstesniame darbo skyriuje.

Užsienio teisė numato skirtingas testamentų rūšis. Štai Prancūzijoje kur paveldėjimą pagal testamentą reguliuoja Civilinio kodekso 895 – 1100 straipsniai. Skirtingai nei kitose šalyse, Prancūzijoje draudžiama keliems asmenims sudaryti bendrą testamentą arba testamentinę sutartį. Yra skiriamos trys testamentų rūšys⁶³:

- 1) holografinis, t. y. surašytas palikėjo ranka;
- 2) autentiškas testamentas, t. y. surašytas, dalyvaujant liudytojams;
- 3) slaptas testamentas - tai testamentas, kurį surašo palikėjas, pats įdeda jį į voką, kurį antspauduoja, ir pasirašo notaras bei liudytojai.

Vokietijoje paveldėjimą pagal testamentą reguliuoja Civilinio kodekso 2064 – 2345 straipsniai. Ten sutuoktiniai turi teisę sudaryti bendrą testamentą. Vokietijos teisėje išskiriamos dvi testamentų rūšys. Testamentas gali būti sudarytas notaro arba surašytas palikėjo ranka ir jo pasirašytas. Šios testamentų rūšys atitinka Lietuvos CK numatytas testamentų rūšis – oficialųjį ir asmeninį. Paties palikėjo surašytas testamentas saugomas teisme. Tačiau Vokietijoje yra leidžiama sudaryti net žodinį testamentą. Tai gali būti padaryta tik išimtiniais atvejais (pvz., stichinės nelaimės atveju). Testamentas bet koku metu gali būti panaikintas arba pakeistas.

Anglijoje paveldėjimą pagal testamentą reguliuoja 1837 m. ir 1982 m. įstatymai. Šie įstatymai reikalauja, kad testamentas būtų surašytas raštu ir surašytas dalyvaujant dviem liudytojams, kurie turi patvirtinti palikėjo rašą. Paprastai asmenys, kurie buvo liudytojai, paveldėti pagal testamentą po palikėjo mirties negali. Mažesni formalumai yra nustatyti karių testamentams.

JAV paveldėjimą pagal testamentą reguliuoja valstijų įstatymai bei Vieningas paveldėjimo kodeksas. Daugumoje valstijų reikalaujama rašytinė testamento forma, t. y. vadinamieji holografiniai testamentai. Kai kuriose valstijose būtina, kad palikėjo parašą testamente patvirtintų liudytojai. Kelios valstijos išimtiniais atvejais pripažįsta ir žodžiu išreikštą bei liudytojų patvirtintą palikėjo valią, tačiau Vieningas paveldėjimo kodeksas nepripažįsta žodinio testamento. Dauguma valstijų leidžia sudaryti keliems asmenims bendrą testamentą.

4.1. Asmeninis testamentas

⁶³ Ats. Red. STASKONIS, Vladas. *Civilinė teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vijusta, 1998. p. 119.

Visų pirma aptarsiu asmeninio turinio bei sudarymo tvarkos ypatumus. Asmeninis testamentas – tai testatoriaus ranka surašytas testamentas, kuriame nurodyta testatoriaus vardas, pavardė, testamento sudarymo data (metai, mėnuo, diena), vieta ir kuris išreiškia testatoriaus valią ir yra jo pasirašytas.⁶⁴ Asmeninio testamento tikslas – suteikti palikėjui galimybę pačiam surašyti jam priklausančio turto patvarkymą mirties atveju. Tačiau asmeninis testamentas turi ir tam tikrų trūkumų. Testatoriui mirus yra daugiau galimybių jį nuginčyti neatsižvelgiant į testatoriaus valią.⁶⁵ Galima ginčyti ne tik šio testamento turinį, bet ir jo sudarymo faktą. Todėl įstatymas numato tam tikrus testamento sudarymo ir formos reikalavimus siekiant užtikrinti, kad vidinė testatoriaus valia tikslai atsispindėtų išorinėje jos išraiškoje – testamente ir šis testamentas nebūtų nepagrįstai nuginčytas.

4.1.1. Asmeninio testamento sudarymas

Įstatymas aiškiai ir nedviprasmiškai nurodo, kad asmeninis testamentas turi būti surašytas paties testatoriaus ranka (*de cujus*). Asmeninis testamentas turi būti surašytas tik testatoriaus ranka ir jo paties pasirašytas. Kito asmens ranka surašytas, o testatoriaus pasirašytas testamentas negalioja. Asmeninis testamentas negali būti surašytas spausdinimo ar kompiuterine technika.⁶⁶ Vadinasi pasinaudoti teise sudaryti asmeninį testamentą gali tik asmuo, kuris dėl savo fizinių ir psichinių savybių gali pats ranka surašyti testamento tekstą. Svarbu pažymėti, kad visas testamento tekstas privalo būti surašytas testatoriaus ranka. Testamento tekstas dažniausiai būna gana ilgas, todėl tam tikriems asmenims dėl senyvo amžiaus ar ligos gali būti sudėtinga pačiam surašyti visą testamento tekstą. Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje formuoja nuomonę, kad toks asmeninio testamento sudarymą reglamentuojančių teisės normų interpretavimas nepažeidžia asmenų, negalinčių surašyti testamento savo ranka, teisių, nes šie asmenys teisę spręsti savo turto likimą po jų mirties gali įgyvendinti sudarydami oficialiuosius ar jiems prilyginamus testamentus, nes sudarant oficialųjį testamentą reikalaujama tik testatoriaus parašo, o tam tikrais atvejais už testatorių gali pasirašyti ir kitas asmuo.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), 5.30 straipsnis 1 dalis.

⁶⁵ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2). *Justitia*, 2003, Nr. 3-4, p. 38.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. sausio 7 d. nutartis civilinėje byloje *B.Lukoševičienė v. Vilniaus apskrities VMI Ukmergės skyrius*, Nr. 3K-3-14/2004, kat. 30.1; 30.4.

4.1.2. Asmeninio testamentu turinys

Aukščiausiasis teismas aiškindamas CK 5.30 straipsnio 1 dalį nurodo “asmeniniam testamentui būtinus reikalavimus, kuriems esant toks testamentas galioja:

- a) Asmeninis testamentas turi būti surašytas testatoriaus (*de cujus*) ranka.
- b) Asmeniniame testamente turi būti nurodytas testatoriaus vardas, pavardė, testamentu sudarymo data (metai, mėnuo, diena) ir vieta.
- c) Testatoriaus valios išraiška.
- d) Asmeninis testamentas turi būti pasirašytas testatoriaus.”⁶⁷

Analizuojama CK norma numato net tik tam tikrus asmeninio testamentu sudarymo, bet ir turinio ypatumus. Visų pirma testamente turi būti nurodoma testatoriaus vardas ir pavardė. Nenurodžius šių duomenų testamentas laikytinas negaliojančiu, nes neįmanoma identifikuoti asmens, kurio paskutinioji valia pareiškiama testamente. Testamentu sudarymo datos ir vietos nenurodymas testamentą daro negaliojančiu tik jei testamentu sudarymo datos ir vietos neįmanoma nustatyti kitais būdais arba jos nėra aiškios iš kitų aplinkybių.

Kitas reikalavimas, keliamas asmeninio testamentu turiniui – tai testatoriaus valios išraiška. Visų pirma iš dokumentu pavadinimo ar turinio turi būti aišku, kad tai yra testamentas. Testatoriaus užrašai, dienoraščiai, laiškai, kuriuose rašoma, kam ir koks turtas atiteks mirus užrašų, dienoraščių ar laiškų autoriui, nėra asmeniniai testamentai ir teisinės galios neturi.⁶⁸ Taigi reikalaujama, kad testamentas būtų sudarytas kaip atskiras dokumentas. Pažymėtina, kad neteisingas sandorio pavadinimo nurodymas nedaro sandorio negaliojančio, taigi net ir neįvardijus dokumentu testamentu, jis tokiu laikytinas, jei iš dokumentu turinio galima daryti neabejotiną išvadą, kad tai yra testamentas. Testamentas savo esme yra palikėjo valios dėl jo turto likimo jam mirus išraiška, todėl dokumentas, neišreiškiantis tokios palikėjo valios negali būti laikomas testamentu.

Minėta, kad įstatymas reikalauja, jog asmeninį testamentą surašytų testatorius savo ranka. Teisę turtą palikti testamentu gali įgyvendinti visi veiksnius asmenys, tačiau šių asmenų raštingumas skiriasi, priklausomai nuo išsilavinimo, amžiaus ar sveikatos būklės. Todėl testamentu tekste gali atsirasti tam tikrų klaidų. Testatoriaus ranka padaryti pataisymai, jo aptarti išbraukimai nedaro testamentu negaliojančio. Galioja sąlygos, kurias per klaidą testatorius išbraukė, o vėliau savo ranka padarė prierasą, kad šios

⁶⁷ Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje *B. Savickienė v. I. V. Bušma*, Nr. 3K-3-424/2005, kat. 34.4.7.2.

⁶⁸ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2). *Justitia*, 2003, Nr. 3-4, p. 38.

sąlygos buvo išbrauktos per klaidą. Jeigu testamente per klaidą praleistas koks nors žodis arba žodis parašytas neteisingai, testamentas galioja; galioja ir atitinkamos sąlygos, jeigu dėl jų prasmės nekyla neaiškumų.⁶⁹ Taigi taisyti asmeninį testamentą galima tačiau norint, kad ištaisymai galiotų būtina juos aptarti. Tai, kad testamente yra gramatikos, stiliaus klaidų taip pat negali būti pagrindu pripažinti negaliojančiu, jei iš teksto galima nustatyti testamentą turinį. Testatoriaus neištaisytų ir neaptartų klaidų įtaka testamentą galiojimui analizuojama ankstesniame šio darbo skyriuje.

Visais atvejais testamentą turi būti pakankamai aiškus, kad būtų galima suprasti testatoriaus valią. Akivaizdžiai nebaigtas ar nepasirašytas asmeninis testamentas negalioja. Jeigu testamente yra priedašas, kad testatorius jį ateityje papildys, bet jis to nepadarė, toks testamentas galioja, jeigu jis gali būti įvykdytas be numatyto papildymo.

Testamentą gale gali būti testatoriaus priedašas, kad šį testamentą jis papildys vėliau. Tačiau testatorius gali ir nepapildyti testamentą, jo galiojimui tai neturės įtakos, jei testamentas gali būti vykdomas ir be papildymo.

4.1.3. Asmeninio testamentą perdavimas saugoti

Sudaręs asmeninį testamentą testatorius turi nuspręsti kur testamentas bus saugomas. Testatorius gali pats rūpintis testamentą saugojimu ir jo paskelbimu testatoriui mirus arba testatorius gali perduoti saugoti notarui ar Lietuvos Respublikos konsuliniam pareigūnui užsienio valstybėje. Perduotas saugoti asmeninis testamentas prilyginamas oficialiajam, jeigu perduodant buvo laikomasi šių reikalavimų:

1) testamentą perdavė pats testatorius, pareikšdamas, kad testamente išreikšta jo paskutinė valia;

2) testamentas perduotas užklijuotame voke, vokas antspauduotas priimančios įstaigos antspaudu ir ant voko pasirašė testatorius bei testamentą priimančias asmuo;

3) apie testamentą priėmimą saugoti surašytas aktas, kuriame nurodyta, kad nepažeisti minimi reikalavimai, taip pat aprašyta voko išvaizda, antspaudai, nurodyti testatoriaus vardas, pavardė, asmens kodas, gyvenamoji vieta, testamentą sudarymo data, vieta bei rūšis, priėmėjo pareigos, vardas ir pavardė. Aktą pasirašė testatorius ir testamentą saugoti priėmęs pareigūnas. Akto kopija išduodama testatoriui.⁷⁰ Testamentą perduoti saugojimui gali tik pats testatorius asmeniškai, todėl testamentą priimančias asmuo prieš priimdamas

⁶⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), 5.30 straipsnis 2 dalis.

⁷⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), 5.31 straipsnis 2 dalis.

testamentą saugojimui turi nustatyti testatoriaus asmenybę. Priimtas testamentas saugomas priėmusios įstaigos seife. Testatorius bet kada gali testamentą atsiimti. Testamentą galima išduoti testatoriaus atstovui pagal specialų testatoriaus įgaliojimą. Jeigu testamentas saugomas daugiau kaip trisdešimt metų, sauganti įstaiga privalo prieinamomis priemonėmis patikrinti, ar testatorius gyvas. Jeigu paaiškėja, kad testatorius miręs, testamentu vokus atplėšiamas ir testamentas paskelbiamas⁷¹

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad neišlikęs testamentas neturi galios ir tokio testamentu turinio negalima nustatyti teismo tvarka. Pavyzdžiui, jei asmeninio testamentu originalas sudegė gaisre, kuriame žuvo ir testatorius. Toks testamentas neturėtų galios, jo turinio nebūtų galima nustatyti teismo tvarka remiantis liudytojų parodymais ar kitomis įrodinėjimo priemonėmis. Tokiu atveju testatoriaus valia, išreikšta testamente, liktų neįgyvendinta, todėl testatorius, nusprendęs neperduoti testamentu saugojimui, turi pats ne tik testamentu paskelbimu, testatoriui mirus, bet ir tinkama paties testamentu apsauga. Svarbu paminėti, kad teisinę galią turi tik testamentu originalas. Testamentu nuorašai, kopijos, nesvarbu patvirtinti ar ne, neturi teisinės galios, jei neišliko testamentu originalas.

4.1.4. Asmeninio testamentu paskelbimas

Jei asmeninis testamentas buvo perduotas saugoti, tai kai tik palikimo atsiradimo vietos notaras sužino apie testatoriaus mirtį, paskiria testamentu paskelbimo dieną ir apie ją pranešama žinomiems įpėdiniams bei kitiems suinteresuotiems asmenims. Jeigu vokus su testamentu buvo antspauduotas, reikia surašyti protokolą ir jame pažymėti, ar nepažeisti vokus ir antspaudai. Jeigu yra keli testamentai, skelbiami visi testamentai. Notaras, paskelbęs testamentą, privalo imtis priemonių nustatyti įpėdinių ir kitų suinteresuotų asmenų, nedalyvavusių paskelbiant testamentą, gyvenamąją vietą ir kiek įmanoma greičiau pranešti jiems apie testamentu turinį.⁷²

Jeigu testatorius neperdavė testamentu saugojimui aukščiau minima tvarka, jis po testatoriaus mirties ne vėliau kaip per vienerius metus turi būti pateiktas teismui patvirtinti. Šiuo atveju galioja tik teismo patvirtintas testamentas. Taigi šiuo atveju testamentu paskelbimu ir pateikimu teismui patvirtinti rūpinasi patys įpėdiniai arba kiti testatoriui artimi asmenys.

⁷¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), 5.34 straipsnis.

⁷² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), 5.33 straipsnis.

4.2. Oficialusis testamentas

Minėta, kad asmeninis testamentas turi tam tikrų trūkumų. Testatoriui mirus yra galimybių jį nuginkčyti, neatsižvelgiant į testatoriaus valią. Nuginčijus testamentą testatoriaus paskutinė valia taip ir liktų neįgyvendinta. Todėl testatorius norėdamas būti užtikrintas, kad jo sudarytas testamentas nebūtų nuginkčytas dėl vienokių ar kitokių formalumų nesilaikymo gali kreiptis į tam tikrus pareigūnus ir sudaryti oficialųjį testamentą. Oficialusis testamentas – tai testamentas, kuris sudarytas raštu dviem egzemplioriais ir patvirtintas notaro arba Lietuvos Respublikos konsulinio pareigūno atitinkamoje valstybėje (toliau – konsulinis pareigūnas). Būtent tai, kad testamentą patvirtina notaras arba konsulinis pareigūnas suteikia testatoriui tikrumo, kad testamentas atitiks visus įstatymų reikalavimus, nes šie pareigūnai tuo turi įsitikinti prieš patvirtindami kiekvieną testamentą. Testamentus gali tvirtinti tik tie konsuliniai pareigūnai, kuriems tokia teisė suteikė Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministras.

4.2.1. Oficialiojo testamento sudarymas

Prieš patvirtindamas testamentą notaras arba konsulinis pareigūnas privalo nustatyti testatoriaus asmenybę. Testatorius turi pateikti asmenybę patvirtinantį dokumentą. Be to pareigūnas tvirtinantis testamentą turi patikrinti testatoriaus veiksnumą ir būklę. Tvirtindamas testamentą, notaras privalo jame nurodyti, kad jis įsitikino testatoriaus veiksnumu.⁷³ Praktikoje notarai įsitikina testatoriaus veiksnumu užduodami jam tam tikrus klausimus. Notaras vertina testatoriaus pateiktus atsakymus ir sprendžia ar testatorius yra veiksnus ar ne. Preziumuojama, kad pilnametis fizinis asmuo yra veiksnus, o ne atvirksčiai. Jeigu fizinio asmens, prašančio atlikti notarinį veiksma, veiksnumas kelia notarui abejonių, notaras gali reikalauti pateikti gydymo įstaigos pažymą apie sandorio dalyvio sveikatos būklę, kad įsitikintų jo civiliniu veiksnumu.⁷⁴ Tik įsitikinęs, kad testatorius yra veiksnus, notaras tvirtina jo surašytą testamentą.

Testatorius nustato testamento turinį, o notaras ar konsulinis pareigūnas yra atsakingas už testamento formą. Testamente nurodoma testamento sudarymo vieta ir laikas. Surašytas testamentas perskaitomas vienam testatoriui arba dalyvaujant

⁷³ Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios 1992, Nr. 28-810).

⁷⁴ GAIVENIS, Vytautas; VALIULIS, Algirdas. *Turto paveldėjimas. Klausimai ir atsakymai*. Vilnius: Justitia, 2002, p.33.

liudytojams. Testamentą pasirašo pats testatorius. Jo akivaizdoje testamentas tvirtinamas ir registruojamas notariniam registre. Vienas testamentu egzempliorius duodamas testatoriui, o kitas lieka jį patvirtinusioje įstaigoje. Informacija apie testamentu sudarymą ir jo turinį yra konfidenciali. CK tai pat numatyta, kad prioritetas teikimas notaru saugomam egzemplioriui. Jeigu testatoriaus ar kito asmens turimas testamentas neatitinka pas notarą saugomo testamentu, kilus ginčui pirmenybė teikiama pas notarą saugomam testamentui, jeigu jame nėra nustatyta tvarka neaptartų ištaisymų, išbraukymų ar ištrynimų.⁷⁵ Negalina ginčyti oficialaus testamentu sudarymo faktą, ginčyti galima tik tokio testamentu turinį.

4.2.3. Kito asmens pasirašymas testamentu

Oficialiojo ar jam prilyginamo testamentu sudarymas yra vienintele galimybe išreikšti savo valią dėl turto likimo po mirties asmenims, kurie dėl savo fizinės būklės negali sudaryti asmeninio testamentu. Testamentas yra asmeninis rašytinės formos vienašalis sandoris, kurį paprastai privalo pasirašyti pats testatorius.⁷⁶ Analizuojant teismų praktiką bei teisės doktriną, galima daryti išvadą, kad testatoriaus parašas yra vienas svarbiausių testamentu rekvizitų, kurio nebuvimas daro testamentą negaliojančiu. Tačiau galimi atvejai kai testatorius dėl tam tikrų objektyvių aplinkybių negali pats pasirašyti testamentu. Tokiu atveju testatorius gali sudaryti tik oficialų testamentą, nes išimtiniais atvejais oficialiajame testamentu už testatorių gali pasirašyti kitas asmuo. Jeigu testatorius dėl fizinių trūkumų, ligos ar kitokių priežasčių negali pats pasirašyti testamentu, jo prašymu testamentą gali už jį pasirašyti notaru ar kito turinčio teisę patvirtinti testamentą pareigūno ir ne mažiau kaip dviejų liudytojų akivaizdoje kitas veiksnus fizinis asmuo, kuris nėra įpėdinis pagal testamentą, kartu nurodydamas priežastį, dėl kurios testatorius negalėjo pats pasirašyti testamentu. Liudytojai taip pat turi pasirašyti testamentu.⁷⁷

Analizuojant šią teisės normą galima daryti išvadą, kad testamentą už testatorių gali pasirašyti kitas asmuo esant dvejoms sąlygoms. Pirma, testatorius dėl fizinių trūkumų, ligos ar kitų priežasčių negali pats pasirašyti testamentu. Atsižvelgiant į testamentu teisinę prigimtį ir svarbą, negalėjimas asmeniškai pasirašyti testamentu turi būti absoliutus, t.y.

⁷⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), 5.28 straipsnis 4 dalis.

⁷⁶ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2). *Justitia*, 2003, Nr. 3-4, p. 37.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), 5.29 straipsnis.

testatorius objektyviai negali pats pasirašyti dėl analizuojamoje teisės normoje nurodytų priežasčių.⁷⁸

Pažymėtina, kad nėra nurodyta, jog negalėjimas pasirašyti turi būti ilgalaikis ar negrįžtamas, todėl darytina išvada, kad ir esant laikinam negalėjimui pasirašyti, testamentą gali pasirašyti kitas asmuo. Pavyzdžiui, testatorius dėl rankos lūžio negali suprantamai rašyti. Dėl rankos lūžio palikėjas objektyviai negali pasirašyti testamentu, tačiau ši aplinkybė yra laikina, sugijus rankai testatorius galės testamentą pasirašyti pats. Nesažininga būtų riboti asmens teisę palikti turtą testamentu vien dėl jo fizinės būklės. Laukiant kol palikėjo būklė pasikeis ir jis asmeniškai galės pasirašyti testamentą, palikėjas gali mirti, tokiu atveju jo teisė palikti turtą testamentu liktų neįgyvendinta. Todėl manytina, kad testamente už testatorių galėtų pasirašyti kitas asmuo ir tais atvejais kai negalėjimas pasirašyti testamentu yra laikinas.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kitas asmuo testamentą gali pasirašyti tik už testatorių, kuris būtent dėl fizinių trūkumų negali pasirašyti testamente. Negalima kitam asmeniui testamente pasirašyti už palikėją, kuris pasirašyti negali dėl psichikos būklės.

Antra, testamentą už testatorių gali pasirašyti tik testatoriaus pakviestas asmuo, testatoriaus prašymu. Todėl testamentu negali už testatorių pasirašyti kitas asmuo, kurį pakvietė notaras ar kitas asmuo, tvirtinantis testamentą.⁷⁹ Taip pat nurodoma, kad už testatorių testamentu negali pasirašyti įpėdinis, net jei testatorius šito pageidauja.

Prieš kitam asmeniui pasirašant testamente, jo tekstas testatoriui turi būti garsiai perskaitytas, išaiškintas testamentu turinys ir sukeliama teisinė pasekmė. Tik testatoriui patvirtinus, kad testamentas jam suprantamas ir atitinka jo tikrąją valią, testamentą pasirašo kitas asmuo, liudytojai ir patvirtina notaras ar kitas asmuo, turintis teisę tvirtinti testamentus.⁸⁰

4.2.3. Oficialiesiems prilyginami testamentai

Įstatymai suteikia tam tikriems asmenim įgaliojimus tvirtinti testamentus ir šie testamentai yra prilyginami oficialiesiems. Minėti asmenys gali tvirtinti tik tų testatorių, kurie yra atitinkamoje įstaigoje, testamentus. Teisės tvirtinti kitų asmenų testamentus jie

⁷⁸ Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje *L. Osipovič v. N. Salechova*, Nr. 3K-3-814/2002, kat. 30.4.

⁷⁹ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2). *Justitia*, 2003, Nr. 3-4, p. 38.

⁸⁰ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2). *Justitia*, 2003, Nr. 3-4, p. 38.

neturi. Seniūnai gali tvirtinti tik atitinkamose seniūnijose gyvenančių asmenų testamentus. Taigi oficialiesiems testamentams prilyginami:

1) asmenų, kurie gydomi ligoninėse, kitose stacionarinėse gydymo–profilaktikos įstaigose, sanatorijose arba gyvena senelių ir invalidų namuose, testamentai, patvirtinti tų ligoninių, gydymo įstaigų, sanatorijų vyriausiųjų gydytojų, jų pavaduotojų medicinos reikalams arba būdinčiųjų gydytojų, taip pat šių senelių ir invalidų namų direktorių ir vyriausiųjų gydytojų;

2) asmenų, esančių plaukiojančiuose jūrų laivuose arba vidaus plaukiojimo laivuose, plaukiojančiuose su Lietuvos valstybės vėliava, testamentai, patvirtinti tų laivų kapitonų;

3) asmenų, esančių žvalgomosiose, mokslinėse, sportinėse ir kitose ekspedicijose, testamentai, patvirtinti tų ekspedicijų viršininkų;

4) karių testamentai, patvirtinti dalinių, junginių, įstaigų ir karo mokyklų vadų (viršininkų);

5) asmenų, esančių laisvės atėmimo vietose, testamentai, patvirtinti laisvės atėmimo vietų viršininkų;

6) testatoriaus gyvenamosios vietos seniūnų patvirtinti testamentai.⁸¹

Aukščiau nurodyti asmenys privalo kiek įmanoma greičiau perduoti patvirtintus testamentus notarui teisingumo ministro nustatyta tvarka. Testamentų perdavimo saugoti tvarka nustatyta teisingumo ministro 2001 m. birželio mėn. 20 d. įsakymu Nr. 105. Asmenys, turintys teisę tvirtinti oficialiesiems testamentams prilyginamus testamentus, patys arba per savo įgaliotus asmenis privalo kiek įmanoma greičiau perduoti patvirtintus oficialiesiems testamentams prilyginamus testamentus saugoti notarui, kurio veiklos teritorijoje yra ligoninė, kita stacionarinė gydymo-profilaktikos įstaiga, sanatorija, senelių ir invalidų namai; registruotas jūrų laivas arba vidaus plaukiojimo laivas; yra žvalgomąją, mokslinę, sportinę ir kitą ekspediciją organizuojančio asmens buveinė; yra dalinio, junginio, įstaigos ir karo mokyklos buvimo vieta; yra laisvės atėmimo įstaiga; yra seniūnijos buveinė.⁸² Tvarkos punkte nurodyta, kad notaras, priimdamas saugoti oficialiajam testamentui prilyginamą testamentą, patikrina, ar testamente yra šie duomenys: testamento sudarymo vieta ir laikas, testatoriaus arba testatorių, jeigu buvo sudarytas bendrasis sutuoktinių testamentas, vardas, pavardė, Lietuvos Respublikoje fizinius asmenis registruojančio valstybės registro suteiktas asmens kodas, jeigu asmens kodo nėra - gimimo data, gyvenamoji vieta, testatoriaus parašas, testamentą patvirtinusio

⁸¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), 5.28 straipsnis 6 dalis.

⁸² 2001 m. birželio mėn. 20 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 105 Dėl oficialiems prilyginamų testamentų perdavimo saugoti notarams tvarkos patvirtinimo (Valstybės žinios: 2001 06 27 Nr.55-1970).

asmens vardas, pavardė, pareigos, parašas, testamentų registravimo data ir numeris, antspaudas.

4.3. Testamentų registras

Testatorius gali sudaryti neribotą skaičių testamentų, vėlesnieji gali panaikinti ankstesnius, gali jų ir nepanaikinti. Todėl siekiant išsiaiškinti tikrąją paskutinąją testatoriaus valią būtina turėti duomenis apie visus jo sudarytus testamentus. Dėl šios priežasties buvo nuspręsta įsteigti Lietuvos Respublikos Testamentų registrą (toliau – Testamentų registras). Duomenis Testamentų registrui teikia notariai, konsuliniai pareigūnai ir teismai, užpildydami standartinės formos pranešimą. Testamentų registre saugomi duomenys yra slapti, juos galima perduoti teismui, notarui ir kitiems suinteresuotiems asmenims po testatoriaus mirties.

Testamentų registro duomenimis 2002 – 2006 metais įregistruota testamentų:

Testamento rūšis/ Metai	2002	2003	2004	2005	2006
Oficialiųjų testamentų	20830	21422	22333	24614	27742
Bendrųjų sutuoktinių testamentų	1215	1150	1280	1496	1871
Asmeninių testamentų	32	47	79	96	120
Viso:	22077	22619	23692	26206	29715

Pateikti statistiniai duomenys rodo tik testamentų, kurie sudaryti arba saugomi pas notarą ar konsulinį pareigūną, kiekį, asmeninių testamentų, kurių saugojimu rūpinasi patys testatoriai skaičius, nėra žinomas. Taigi manytina, kad viso sudaryta daugiau testamentų. Iš pateiktų duomenų matyti, kad sudaromų testamentų skaičius nuolat auga, taigi tere palikti turtą testamentu pasinaudoja vis daugiau žmonių.

Minėta, kad duomenis Testamentų registrui teikia notariai ir konsuliniai pareigūnai. Jie per tris darbo dienas privalo pranešti Testamentų registrui apie patvirtintus, priimtus saugoti ar panaikintus testamentus. Pranešime nurodomas testatoriaus vardas, pavardė, asmens kodas, gyvenamoji vieta, testamentų sudarymo data bei vieta, rūšis ir saugojimo vieta. Testamentų turinys nenurodomas.⁸³ Pranešimas gali būti pateikiamas elektroniniu būdu, paštu arba asmeniškai. Gautas pranešimas registruojamas elektroniniame gaunamų

⁸³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), 5.32 straipsnis.

dokumentų žurnale.⁸⁴ Jeigu pateiktas pranešimas atitinka visus keliamus reikalavimus, testamentas įregistruojamas per tris darbo dienas nuo pranešimo gavimo. Jeigu pateiktame pranešime nenurodyti visi reikiami duomenys arba nurodyti duomenys yra neteisingi, netikslūs, neišsamūs ar neatitinkantys teisės aktų nustatytų reikalavimų, testamentą registruoti atsisakoma, o duomenų teikėjas per tris darbo dienas nuo pranešimo pateikimo informuojamas apie duomenų neįregistravimo priežastis. Panaikinus testamentą iš registro jis taip pat išregistruojamas per tris darbo dienas.

Testamentų registre kaupiami ir tvarkomi duomenys apie Lietuvos Respublikos teritorijoje ar Lietuvos Respublikos diplomatinėse atstovybėse sudarytus (priimtus saugoti) testamentus, nurodant jų rūšį, testatorių arba testatorius, jeigu sudarytas bendrasis sutuoktinių testamentas, sudarymo datą ir vietą, saugojimo vietą, testatoriaus mirties faktą, įregistravimo, duomenų keitimo, išregistravimo pagrindą ir datą, testamentu identifikavimo kodą, bei kitus duomenis. Registre taip pat kaupiami ir tvarkomi duomenys apie užsienio valstybėse sudarytus (priimtus saugoti) testamentus.

IV. Testamente išreikštos testatoriaus valios įgyvendinimas

Testamento sudarymo tikslas – pakeisti įstatymų numatytą turto paveldėjimo tvarką. Sudarydamas testamentą palikėjas siekia, kad palikimas būtų perduotas kitiems įpėdiniams arba kitokiomis dalimis nei nustato CK. Dėl to testatoriui itin svarbu laikytis įstatymų numatytų reikalavimų, kurie analizuojami ankstesnėse šio darbo dalyse, ir sudaryti tokios formos ir tokio turinio testamentą, kad jo nebūtų galima pripažinti negaliojančiu. Jei testamentas atitinka visus įstatymų keliamus reikalavimus ir yra galiojantis, tuomet svarbiausia problema testatoriui tampa tinkamas testamentu įgyvendinimas jam išsigaliojus, t.y. testatoriui mirus. Dėl to įstatymų leidėjas suteikia teisę testatoriui pačiam paskirti testamentu vykdytoją. Savaime suprantama, kad gali pasitaikyti atveju kuomet testatorius testamentu vykdytojo nepaskiria, šią problemą įstatymų leidėjas išsprendė numatydamas, kad tokiu atveju testamentą vykdo vienas iš įpėdinių arba teismo paskirtas palikimo administratorius.

Fizinio asmens teisė palikti turtą testamentu gali būti įgyvendinta tinkamai tik tuo atveju, jei paskutinioji palikėjo valia užfiksuota testamente bus tinkamai įvykdyta. Dėl to testamentu vykdymo instituto analizė yra svarbi visapusiškam šio magistro darbo temos atskleidimui.

⁸⁴ Testamentų registro nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. gegužės 22 d. nutarimu Nr.594 "Dėl Testamentų registro steigimo ir testamentų registro nuostatų patvirtinimo" (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2001, Nr. 44-1547).

Šioje darbo dalyje aptarsiu klausimus susijusius su testamentu vykdymu. Svarbu išanalizuoti testamentu vykdytojo ar palikimo administratoriaus paskyrimo tvarką, jų teises ir pareigas, atvejus kuomet galima nušalinti testamentu vykdytoją ar palikimo administratorių.

5.1. Testatoriaus paskirtas testamentu vykdytojas

Minėta, kad testatorius siekdamas įsitikinti, kad jo paskutinioji valia bus įvykdyta tinkamai, gali paskirti testamentu vykdytoją. Testamentu vykdytoju gali būti skiriamas tiek fizinis, tiek ir juridinis asmuo. Būtina konkrečiai nurodyti kas yra skiriamas testamentu vykdytoju, t.y. fizinio asmens – vardas, pavardė, asmens kodas, gyvenamoji vieta ir t.t., juridinio asmens – pavadinimas, juridinio asmens kodas, buveinės adresas ir t.t. Paprastai testamentu vykdytoju skiriami juridiniai asmenys, kurių veikla susijusi su testatoriumi arba su kurių veikla yra susijęs testamentu vykdymas.⁸⁵ Jei testamentu vykdytoju skiriamas fizinis asmuo, svarbu žinoti, kad vykdytoju negali būti asmuo, kuris pasirašė testamentą už testatorių. Reikalaujama, kad testamentu vykdytojas būtų veiksnus asmuo, tai reiškia, kad vykdytoju negali būti nepilnametis, neveiksnus asmuo ar asmuo, kurio veiksnumas apribotas. Palikėjas testamentu vykdytoją pasirenka savo nuožiūra, juo gali būti tiek vienas iš įpėdinių, tiek ir kitas asmuo. Be vykdytojo veiksnumo reikalavimo, testatoriaus laisvę skirti testamentu vykdytoją riboja ir tai, kad neleidžiama asmens skirti testamentu vykdytoju prieš jo valią. Tai reiškia, kad testatorius privalo gauti asmens sutikimą būti testamentu vykdytoju. Savo sutikimą asmuo gali išreikšti atskiru rašytiniu dokumentu arba padarant įrašą testamente. Abiem atvejais sutikimą vykdytojas turi patvirtinti parašu. Pažymėtina, kad testamentu vykdytojas savo pareigas atlieka neatlygintinai, jeigu testatorius testamente nenustatė atlyginimo. Testamentu vykdymo išlaidos visais atvejais yra atlyginamos ir paveldimo turto, tačiau vykdytojas turi teisę gauti atlyginimą už savo pareigų atlikimą tik tuomet, kai testatorius tai aiškiai nurodė testamente. Atlyginamos tik realiai turėtos būtinos, o ne bet kokios išlaidos.⁸⁶

Kitas svarbus asmens paskyrimo testamentu vykdytoju aspektas yra – tai, kad asmuo, prisiėmęs testamentu vykdytojo pareigas, negali jų atsisakyti be svarbių priežasčių. Testamentu vykdytojo asmuo gali būti labai svarbus testatoriui, dėl to siekiant apsaugoti jo interesus numatyta, kad kartą sutikęs būti testamentu vykdytoju asmuo negali atsisakyti

⁸⁵ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2). *Justitia*, 2003, Nr. 3-4, p. 44.

⁸⁶ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3). *Justitia*, 2003, Nr. 5, p. 46.

šių pareigų nesant pateisinamų priežasčių. Svarbiomis priežastimis laikytina vykdytojo liga, gyvenamosios vietos pakeitimas ar kitos objektyviai egzistuojančios aplinkybės, dėl kurių atitinkamas asmuo negalės tinkamai vykdyti testamentinio vykdytojo pareigų. Iš esmės testatoriaus ir testamentinio vykdytojo buvo sudaryta pavedimo sutartis, o jos testamentinio vykdytojas vienašališkai pakeisti negali.⁸⁷ Todėl asmuo turi viską gerai apgalvoti prieš sutikdamas būti testamentinio vykdytoju, nes vėliau tokio sutikimo atšaukti nebegalima, nesant svarbių aplinkybių. Jei vis dėl to asmuo sutiko būti testamentinio vykdytoju, tačiau dėl objektyvių priežasčių pats negali vykdyti savo pareigų, jis turi teisę atsisakyti testamentinio vykdytojo pareigų, apie tai pranešdamas įpėdiniams. Įpėdiniai, manantys, kad testamentinio vykdytojo atsisakymas vykdyti savo pareigas yra neteisėtas ar nepagrįstas, gali ginčyti jį teisme.

Minėta, kad tarp testatoriaus ir testamentinio vykdytojo iš esmės susiklosto pavedimo teisiniai santykiai. Pavedimo sutartimi veina šalis įsipareigoja kitos šalies vardu ir interesais atlikti teisinius veiksmus su trečiaisiais asmenimis. Pavedimo sutartys dažniausiai grindžiamos pasitikėjimu ir yra neatlygintinės. Testatorius konkretų vykdytoją paskiria, nes juo pasitiki, dėl to vykdytojo asmuo yra itin svarbus testatoriui. Atsižvelgiant į tai testamentinio vykdytojas negali kitam asmeniui pavesti atlikti savo pareigų. Tokiu reguliavimu įstatymų leidėjas siekia suteikti kuo didesnę apsaugą testatoriaus pasirinkimui dėl testamentinio vykdytojo. Tačiau net ir esant tokiam reguliavimui gali pasitaikyti atvejų kai testatoriaus pasirinktas vykdytojas negalės atlikti savo pareigų. Dėl to įstatymų leidėjas suteikia teisę testatoriui paskirti kelis testamentinio vykdytojus arba paskirti antrinį testamentinio vykdytoją. Skirdamas kelis testamentinio vykdytojus, testatorius turėtų priskirti jiems konkrečias pareigas, t.y. nurodyti kas vykdys kokias testamentinio dalis, bei nustatyti vykdytojų tarpusavio bendradarbiavimo vykdant testamentą tvarką. Jei testatorius paskyrė keletą testamentinio vykdytojų ir kiekvieno jų teisių bei pareigų tiksliai neapibrėžė, tai jie veikia bendrai. Nesutarimai tarp jų sprendžiami teismo tvarka. Už veiksmus, atliktus bendru sutarimu, vykdytojai atsako solidariai.⁸⁸ Jeigu vienam iš testamentinio vykdytojų testatorius davė konkretų pavedimą arba pavedė konkrečios testamentinio dalies vykdymą, toks vykdytojas atsako tik už savo veiksmus.⁸⁹ Kiti vykdytojai už jo veiksmus neatsako.

⁸⁷ GAIVENIS, Vytautas; VALIULIS, Algirdas. *Turto paveldėjimas. Klausimai ir atsakymai*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 59.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), 5.38 straipsnis 3 dalis.

⁸⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), 5.38 straipsnis 4 dalis.

Testatorius taip pat turi teisę paskirti antrinį testamentą vykdytoją. Jis vykdydys testamentą tik, jei pirminis testamentą vykdytojas dėl kokių nors priežasčių negalės vykdyti testamentą. Antrinio testamentą vykdytojo skyrimo tvarka yra analogiška pirminio vykdytojo skyrimo tvarkai. Jis turi būti visiškai veiksnus ir gali būti skiriamas tik jo sutikimu. Sutikimą galima įrašyti testamente ir jį pasirašo antrinis testamentą vykdytojas arba prie testamentą pridėdamas antrinio vykdytojo pareiškimas dėl sutikimo būti antriniu testamentą vykdytoju.⁹⁰

5.2. Teismo paskirtas palikimo administratorius

Testamentą vykdytojo paskyrimas nėra būtina testamentą sąlyga, dėl to palikėjas vykdytojo gali ir nepaskirti. Taip pat gali atsitikti taip, kad testatoriaus paskirtas testamentą vykdytojas ar įpėdinis negali atlikti savo pareigų, tokiu atveju palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismas skiria palikimo administratorių, kuris atlieka visus veiksmus, reikalingus testamentą įvykdyti. Tais atvejais, kai paveldima individuali (personalinė) įmonė, ūkininko ūkis arba palikėjo skolos gali viršyti palikimo vertę, įpėdinis, priėmęs palikimą, gali kreiptis į palikimo atsiradimo vietos teismą prašydamas paskirti palikimo administratorių arba paskirti palikimo administratorių ir spręsti klausimą dėl varžytinių ar bankroto bylos iškelimo.⁹¹ Teismas, skirdamas administratorių ir atsižvelgdamas į palikėjo skolas, palikimo dydį, individualios (personalinės) įmonės arba ūkininko ūkio balansą, gali iškelti įmonei bankroto bylą arba priimti sprendimą dėl varžytinių. Varžytinių atveju administratorius perduoda palikimą sudarantį turtą, atsiskaito su palikėjo kreditoriais, o likusį turtą perduoda įpėdiniam.⁹²

Palikimo administravimas nustatomas palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismo nutartimi. Šia nutartimi teismas paskiria administratoriui mokamą atlyginimą už testamentą vykdymą. Nustatydamas atlyginimo dydį teismas turi atsižvelgti į objektyvias aplinkybes, t.y. palikimo dydį, administravimo darbo apimtį ir t.t. Visais atvejais atlyginimo dydis turi atitikti protingumo kriterijų. Atlyginimas administratoriui mokamas iš paveldimo turto, todėl skiriant palikimo administratorių būtina atsižvelgti ir į palikimo dydį bei sudėtį, nes, jei palikimas yra nedidelis, gali atsitikti taip, kad administratoriaus

⁹⁰ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2). *Justitia*, 2003, Nr. 3-4, p. 44.

⁹¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), 5.55 straipsnis 1 dalis.

⁹² VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3). *Justitia*, 2003, Nr. 5, p. 32-33.

išlaidos viršys palikimo dydį ar didžioji dalis palikimo bus panaudota administravimo išlaidoms padengti. Tokiu atveju administratorius neskirtinas.

Teisę kreiptis į teismą dėl palikimo administravimo nustatymo turi įpėdiniai. Jeigu yra keletas įpėdinių, jie paduoda bendrą prašymą nustatyti palikimo administravimą.⁹³ Tačiau net ir esant keletui įpėdinių, vienas iš jų gali kreiptis į teismą su prašymu nustatyti palikimo administravimą. Tokiu atveju teismas privalo įtraukti į bylą visus žinomus įpėdinius. Jeigu administravimas susijęs su palikėjo kreditorių reikalavimais, į bylą kaip suinteresuoti asmenys įtrauktini ir palikėjo kreditoriai.⁹⁴ Jeigu palikimo administravimas nenustatomas arba panaikinamas, turi būti sudarytas paveldimo turto apyrašas ir palikėjo skolos padengiamos tik iš palikimo.

5.3. Testatoriaus paskirto palikimo vykdytojo ir teismo paskirto palikimo administratoriaus teisės ir pareigos

CK 5.55 straipsnio 4 dalis nurodo, kad palikimo administratorius turi tas pačias teises ir pareigas kaip ir testamentą vykdytojas, todėl tiek testamentą vykdytojo, tiek ir palikimo administratoriaus teisės ir pareigos aptariamos vienoje darbo dalyje. Toliau šioje darbo dalyje tiek testatoriaus paskirtas testamentą vykdytojas, tiek ir teismo paskirtas palikimo administratorius vadinamas – vykdytoju.

Vykdytojas atlieka visus veiksmus reikalingus testamentui įvykdyti. Kokie tai veiksmai, testamente nustato testatorius ir atitinkamų veiksmų reikalingumą lemia realūs palikimo valdymo, jo tvarkymo ir saugojimo poreikiai.⁹⁵ Testamentą vykdytojas veikia taip kaip jam nurodė testatorius. Testamentas yra testamentą vykdytojo veiklos instrukcija.⁹⁶ Kadangi testamentas yra vienašalis sandoris, jame išreikšta testatoriaus valia, teisėti nurodymai yra privalomi testatoriaus paskirtam testamentą vykdytojui, nesvarbu, kas vykdo testamentą – įpėdinis ar kitas fizinis arba juridinis asmuo.⁹⁷ Vykdydamas testamentą vykdytojas turi laikytis ne tik testatoriaus nurodymų, bet ir teisės aktų nuostatų. Tai reiškia, kad vykdytojas neturi vykdyti testatoriaus ar įpėdinio nurodymų, jei šie prieštarauja įstatymams, viešajai tvarkai ar gerai moralei. Jis taip pat

⁹³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), 5.55 straipsnis 5 dalis.

⁹⁴ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3). *Justitia*, 2003, Nr. 5, p. 33.

⁹⁵ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3). *Justitia*, 2003, Nr. 5, p. 45.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), 5.38 straipsnis 1 dalis.

⁹⁷ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3). *Justitia*, 2003, Nr. 5, p. 45.

neturi vykdyti įpėdinių nurodymų, kurie prieštarauja testatoriaus nurodymams, išreikštiems testamente.⁹⁸ Vykdydamas testamentą vykdytojas turi atsižvelgti ne tik į įpėdinių, bet ir į palikėjo kreditorių, bei kitų, testamente paminėtų asmenų, interesus. Įpėdiniai neturi teisės kištis į vykdytojo veiklą ar duoti jam privalomų nurodymų. Jeigu testamento vykdytojas piktnaudžiauja savo teisėmis, neatlieka ar negali atlikti testamento vykdytojo pareigų, įpėdiniai ar kiti suinteresuoti asmenys gali kreiptis į teismą ir pareikalauti, kad teismas įpareigotų testamento vykdytoją atlikti atitinkamus veiksmus arba jį nušalintų.⁹⁹ Vykdytojo nušalinimo pagrindai ir tvarka analizuojami kitame šio darbo skyriuje.

Kol nenustatyti įpėdiniai, vykdytojas atlieka įpėdinio funkcijas ir atlieka šiuos veiksmus: valdo palikimą, sudaro palikimo apyrašą, išmoka palikimo skolas, išieško palikėjo skolininkų skolas, teikia išlaikytiniams priklausantį išlaikymą, ieško įpėdinių, aiškinasi, ar įpėdiniai priima palikimą, bei atlieka kitus veiksmus. Tai yra pavyzdinis vykdytojo atliekamų veiksmų sąrašas, jis gali atlikti bet kokius kitus teisėtus veiksmus, reikalingus testatoriaus valiai įvykdyti. Plačiau reikėtų aptarti palikimo apyrašo sudarymo tvarką, bei palikimo valdymą ir jo trukmę.

Pradėjęs tvarkyti palikimą, testamento vykdytojas ar palikimo administratorius privalo nedelsdamas sudaryti palikimo apyrašą, kur įvardijamas palikimą sudarantis turtas, palikėjo kreditorinis ir debirotinis išsiskolinimas.¹⁰⁰ Taigi palikimo apyrašo sudarymas yra pirmas veiksmas, kurį turi atlikti vykdytojas. Apyraše nurodomas visas palikimą sudarantis turtas, t.y. visi palikėjui priklausę daiktai, kurie gali būti paveldimi, bei visi palikėjo turtiniai išipareigojimai. Apyrašą sudaro pats vykdytojas arba prašo, kad apyrašą sudarytų teismo antstolis. Apyrašo sudarymą perduoti teismo antstoliui gali nuspręsti pats vykdytojas, tačiau jei bent vienas įpėdinis reikalauja, vykdytojas privalo prašyti palikimo apyrašo sudarymą perduoti teismo antstoliui. Įpėdinis gali šito reikalauti tiek norėdamas apsaugoti palikimą nuo iššvaistymo, tiek siekdamas apriboti savo ir kitų įpėdinių (jeigu jų yra) atsakomybę palikėjo kreditoriams tik paveldimo turto verte.¹⁰¹

⁹⁸ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3). *Justitia*, 2003, Nr. 5, p. 45.

⁹⁹ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3). *Justitia*, 2003, Nr. 5, p. 46.

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), 5.39 straipsnis 1 dalis.

¹⁰¹ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3). *Justitia*, 2003, Nr. 5, p. 47.

Palikimą testamento vykdytojas paprastai valdo, kol ši priima įpėdiniai, jiems nepriėmus palikimo – kol ši priims valstybė.¹⁰² Tačiau paskirdamas vykdytoją testatorius gali pavesti testamento vykdytojui valdyti priimtą nustatyta tvarka palikimą, nepaskirdamas jokių kitų įpareigojimų, arba pavesti valdyti palikimą, įvykdžius kitus testatoriaus pavedimus. Taigi testatoriui suteikiama teisė testamente nustatyti palikimo valdymą net ir po to kai įpėdiniai priima palikimą. Nustatyti palikimo valdymą testatorius gali nuspręsti jei įpėdinis dėl tam tikrų priežasčių (nepilnametystės, ligos, nepajėgumo tinkamai valdyti palikimą sudarančio turto ir t.t.) negali valdyti ir tvarkyti palikimo. Testamente turėtų būti nustatytos palikimo valdymo sąlygos ir trukmė. Valdymo trukmę galima apibrėžti konkrečia data arba įvykiu, kuris neišvengiamai turi įvykti. Tai gali būti tam tikro amžiaus suėjimas, santuokos sudarymas, profesijos įgijimas, įpėdinio mokymosi laikas, tam tikro asmens atvykimas, mirtis ir panašiai.¹⁰³ Pažymėtina, kad įstatymas numato maksimalų palikimo valdymo terminą. Visais atvejais palikimo valdymas negali trukti ilgiau kaip dvidešimt metų nuo palikimo atsiradimo dienos, t.y. nuo testatoriaus mirties dienos.

Svarbu pažymėti, kad CK numato tam tikrą vykdytojo rūpestingumo laipsnį, kurio laikydamasis vykdytojas privalo atlikti savo pareigas. Nustatyta, kad vykdytojas savo pareigas privalo atlikti taip pat rūpestingai, kaip jis rūpinasi savo privačiais interesais. Nurodyta įstatymo nuostata aiškintina ir taikytina taip: testamento vykdytojas, valdydamas ir tvarkydamas palikimą, savo pareigas turi atlikti taip rūpestingai, kaip jas atlieka normalus, rūpestingas žmogus valdydamas ir tvarkydamas jam priklausančią turtą.¹⁰⁴ Atsižvelgiant į rūpestingo valdytojo standartą vertintinas tik vykdytojo, negaunančio atlyginimo už atliekamas pareigas, elgesys. Jei vykdytojas gauna atlyginimą – jam taikomi aukštesni rūpestingumo standartai. Įstatymas numato, kad tokiu atveju vykdytojas įpėdiniams ir kitiems suinteresuotiems asmenims atsako ir už neatsargiais veiksmais padarytus nuostolius.

Minėta, kad testamento vykdytojo pasirinkimą lemia testatoriaus pasitikėjimas konkrečiu asmeniu. Teismas, skirdamas palikimo administratorių, taip pat turi atsižvelgti į tam tikras potencialaus administratoriaus asmens savybes. Tačiau nei testatorius, nei teismas testamento vykdytojui ar palikimo administratoriui pradėjus vykdyti savo funkcijas nebegali kontroliuoti jų veiksmų. Nes pradėjus vykdyti testamentą testatorius

¹⁰² VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3). *Justitia*, 2003, Nr. 5, p. 47.

¹⁰³ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3). *Justitia*, 2003, Nr. 5, p. 47.

¹⁰⁴ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3). *Justitia*, 2003, Nr. 5, p. 46.

jau būna miręs, o testamentą vykdyti kontrolė nepriskirta teismų kompetencijai. Spręsdamas šią problemą įstatymų leidėjas testamentą vykdyti kontrolę pavedė įpėdiniams. Minėta, kad įpėdiniai, nesutinkantys su tam tikrais vykdytojo sprendimais ar veiksmais, gali ginčyti juos teisme, tačiau įstatymas numato dar vieną testamentą vykdyti kontrolės formą – tai vykdytojo ataskaitos. Testamentą įvykdęs testamentą vykdytojas ar palikimo administratorius privalo įpėdinių reikalavimu pateikti jiems ataskaitas.¹⁰⁵ Taigi pareiga teikti ataskaitas atsiranda tik įpėdiniams pareikalavus, tačiau vykdytojas, siekdamas išvengti pretenzijų ateityje, ataskaitas gali teikti savo nuožiūra. Tačiau jei testamentą vykdyti užtrunka ilgiau nei vienerius metus ir vykdytojas valdo palikimą, ataskaitos turi būti teikiamos kasmet. Tai reiškia, kad kasmetinės ataskaitos turi būti teikiamos net ir įpėdiniams to nereikalaujant. Ataskaita pateikiama raštu pridedant atitinkamus dokumentus ar jų kopijas.¹⁰⁶ Prie ataskaitos turėtų būti pridedami tam tikrų veiksmų atlikimo būtinumą ir teisėtumą pagrindžiantys dokumentai. Taip pat dokumentai, pagrindžiantys vykdytojo turėtų išlaidų reikalingumą ir teisėtumą.

V. Išvados

1. Apibendrinant darbe pateiktą atskirų paveldėjimo teisės institutų analizę galima daryti išvadą, kad asmuo įgyvendindamas teisę palikti turtą testamentu turi griežtai laikytis visų įstatymų reikalavimų testamentui, turiniui ir sudarymo sąlygoms. Priešingu atveju testamentas gali būti pripažintas negaliojančiu ir palikėjo valia likti neįgyvendinta.

2. Itin svarbią reikšmę testamentui turi testamentą sudarymo sąlygos, kurios yra numatytos siekiant apsaugoti ne tik testatoriaus, bet ir sąžiningų įpėdinių interesus. Testamentai, sudaryti pažeidžiant jų sudarymo sąlygas, laikomi negaliojančiais ir nesukelia teisinių padarinių, t.y. neatsiranda paveldėjimo pagal tokį testamentą teisiniai santykiai.

3. Atlikus nuoseklią testamentų sudarymo sąlygų analizę galima daryti išvadą, kad svarbiausiomis testamentą sudarymo sąlygomis yra reikalavimas, kad testamente būtų užfiksuota tikroji testatoriaus valia, kuriai neturi įtakos neteisėti pašaliniai veiksniai, ar suklydimas, bei reikalavimas, kad testatoriaus testamentą

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), 5.41 straipsnis.

¹⁰⁶ VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3). *Justitia*, 2003, Nr. 5, p. 47.

sudarymo metu galėtų valdyti savo veiksmus, suvokti jų reikšmę ir sukelti pasekmes.

4. Nagrinėjant atskirus paveldėjimo teisės institutus nustatyta, kad fizinio asmens teisė laisvai spręsti savo turto likimą mirties atveju nėra absoliuti. Ji ribojama nurodant tam tikrus testamentų turinio reikalavimus: nurodoma koks turtas negali būti paveldimas, ribojamas asmenų, galinčių būti įpėdiniais, ratas, tam tikriems asmenims suteikiama teisė į privalomą palikimo dalį. Būtent tam tikrų įpėdinių teisė į privalomąją palikimo dalį labiausiai riboja asmens teisę palikti turtą testamentu, nes šis institutas laidžia tam tikrais atvejais neatsižvelgti į testatoriaus valią.

5. Bendrasis sutuoktinių testamentas – tai specifinis testamentas, kurį gali sudaryti tik sutuoktiniai. Bendrasis sutuoktinių testamentas laikytinas oficialiųjų testamentų porūšiu. Bendrojo sutuoktinių testamento specifiška pasireiškia ne tik tuo, kad jį gali sudaryti ribotas subjektų ratas, bet ir tam tikromis testamento turinio, paskelbimo, pakeitimo tvarkos, bei negaliojimo pagrindų ypatybėmis. Atsižvelgiant į bendrojo sutuoktinių testamento sukelti teisines pasekmes, pakeitimo bei atšaukimo tvarką galima konstatuoti, kad šis testamentas laikytinas testamento laisvės principo ribojimu. Sudarydamas bendrąjį sutuoktinių testamentą asmuo apriboja savo teisę sudaryti neribotą skaičių testamentų, nes vieno sutuoktinio sudarytas atskiras testamentas negalioja, jei nėra atšauktas bendrasis sutuoktinių testamentas.

6. Atlikus išsamią teisės aktų, teismų praktikos bei specialiosios literatūros analizę galima konstatuoti, kad asmeninių testamentų privalumais laikytina tai, kad tokį testamentą asmuo sudaryti gali konfidencialiai, bet kada ir jo sudarymas nieko nekainuoja, t.y. nereikalaujama kitų asmenų dalyvavimo sudarant šį testamentą. Be to, paprastesnė šių testamentų keitimo tvarka. Pagrindinis asmeninių testamentų trūkumas yra tai, kad sudarius šį testamentą kyla didesnė grėsmė, kad jame užfiksuota testatoriaus valia liks neįgyvendinta, nes: a) įpėdiniais suteikiama teisė ginčyti ne tik asmeninio testamento turinį, bet ir jo sudarymo faktą; b) norint, kad šis testamentas galėtų, jis per vienerius metus nuo testatoriaus mirties turi būti pateiktas teismui patvirtinti; c) sudarant šios rūšies testamentą būtina griežtai laikytis įstatymų reikalavimų, kurių dauguma asmenų nežino. Be to, tokių testamentų saugojimu ir paskelbimu turi rūpintis pats testatorius.

7. Atlikus abiejų testamentų rūšių analizę galima daryti išvadą, kad nors oficialiojo testamento sudarymas ir susijęs su tam tikromis išlaidomis, formalumais

ir procedūromis, šios rūšies testamentas laikytinas pranašesniu už asmeninį testamentą, nes oficialųjį testamentą nuginkčyti sunkiau nei asmeninį, todėl didesnė tikimybė, kad paskutinioji testatoriaus valia bus įgyvendinta. Be to, oficialiojo testamento paskelbimu turi pasirūpinti notaras ar kitas pareigūnas, patvirtinęs testamentą.

8. Nuosekliai ištyrus testamento vykdymo institutą galima teigti, kad tarp testatoriaus ir testamento vykdytojo iš esmės susiklosto pavedimo teisiniai santykiai, kurie grindžiami testatoriaus pasitikėjimu konkrečiu vykdytoju.

Santrauka

Šis magistro darbas skirtas fizinio asmens teisės palikti turtą testamentu įgyvendinimo analizei. Darbas suskirstytas į penkias pagrindines struktūrines dalis. Pirmojoje išsamiai nagrinėjamos testamentu sudarymo sąlygos, kiekvieną iš šių sąlygų aptariant atskirai. Kitoje dalyje analizuojamos fizinio asmens teisės palikti turtą testamentu ribos, siekiant išsiaiškinti kiek laisvės turi asmuo sprendamas savo turto likimą po mirties. Šioje darbo dalyje didžiausias dėmesys skirtas privalomosios palikimo dalies instituto analizei. Trečiojoje dalyje nagrinėjami tam tikri asmens teisės palikti turtą testamentu ypatumai. Didelis dėmesys šioje dalyje skiriamas specifinės testamentų rūšies – bendrųjų sutuoktinių testamentų aptarimui. Ketvirtoji darbo dalis skirta testamentų rūšių analizei. Paskutiniuoju darbo dalyje išsamiai nagrinėjama kaip testatoriaus valia, išreikšta testamente, yra įgyvendinama.

Atlikus išsamią magistro darbo temos analizę nustatyta, kad didžiausią įtaką testamentu galiojimui turi testatoriaus veiksniai testamentu sudarymo metu, bei tinkama testatoriaus valios išraiška testamente. Išsiaiškinta, kad labiausiai palikėjo teisė laisvai spręsti turto likimą mirties atveju riboja privalomosios palikimo dalies institutas. Analizuojant atskirų testamentų rūšių privalumus nustatyta, kad nors oficialiojo testamentu sudarymas susijęs su tam tikromis išlaidomis, formalumais ir procedūromis, šios rūšies testamentą nuginčyti sunkiau nei asmeninį, todėl didesnė tikimybė, kad paskutiniuoju testatoriaus valia bus įgyvendinta jei bus sudarytas oficialusis, o ne asmeninis testamentas.

Summary

The exercise of a natural person's right to leave property by a will is analyzed in this Master's paper. The paper is divided into five major sections. A thorough analysis of conditions of making a will is provided in the first part of this paper. Each condition is analyzed separately. The other part of the paper is for analyzing the limits of a person's right to leave property by a will, trying to clarify how much freedom in deciding the ownership of his property after death, one has. The biggest attention in this section is paid for the analysis of mandatory share of inheritance. Specific features of the natural person's right to leave property by a will are analyzed in the third section. The types of testaments are analyzed in the fourth section. The biggest attention in this section is paid

to the joint will of spouses. A thorough analysis of the way the last will of the testator is enacted is provided in the last section of the paper.

After a thorough analysis of the Master's paper topic the following conclusions were made. The biggest influence to the validity of a will is made by the legal capability of a person during the making of the will and the expression of the testators will. The research showed that the right to mandatory share of inheritance is the major restriction to leave property to specific persons. To conclude the analysis of the types of testaments it may be said that despite of the fact that making of an official will means additional expenditure, formalities and procedures, the making of official will guarantees more security that the will of the testator entrenched in the testament will be fulfilled.

Literatūra

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864, (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262).
2. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810).
3. Lietuvos Respublikos kooperatinių bendrovių (kooperatyvų) įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2002, Nr. 57-2296) 10 straipsnis.
4. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1994, Nr. 59-1153).
5. Lietuvos Respublikos įstatymas konsulinis statusas (Valstybės žinios, 1995, Nr. 43-1047).
6. Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 61-1818).
7. Lietuvos Respublikos paveldimo turto mokesčio įstatymas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 123-5531).
8. Valstybinio socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimu Nr. 1156 „Dėl Valstybinio socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1994, Nr. 91-1781).
9. Testamentų registro nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. gegužės 22 d. nutarimu Nr. 594 "Dėl Testamentų registro steigimo ir testamentų registro nuostatų patvirtinimo" (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2001, Nr. 44-1547).
10. Asmens sveikatos priežiūros įstaigose patvirtintų testamentų registravimo ir saugojimo tvarka, patvirtinta Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 1999 m. liepos 12 d. įsakymu Nr. 322 „Dėl Asmens sveikatos priežiūros įstaigose patvirtintų testamentų registravimo ir saugojimo tvarkos patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1999, Nr. 67-2171).
11. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 1996 m. rugsėjo 12 d. įsakymas Nr. 57 „Dėl Notarų imamo atlyginimo už notarinių veiksmų atlikimą, sandorių projektų rengimą,

konsultacijas ir technines paslaugas laikinųjų dydžių patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 1996, Nr. 87-2075).

12. 2001 m. birželio mėn. 20 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 105 Dėl oficialiems prilygimanų testamentų perdavimo saugoti notarams tvarkos patvirtinimo (Valstybės žinios, 2001, Nr.55-1970).

13. Testamentų registruui pateikiamų pranešimų pildymo instrukcija, patvirtinta Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2005 m. rugpjūčio 4 d. įsakymu Nr. 1R-251 „Dėl Testamentų registruui pateikiamų pranešimų pildymo instrukcijos ir pranešimų formų patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 2005, Nr. 97-3678).

Specialioji literatūra:

1. MIKELĖNAS, Valentinas. *Tarptautinės privatinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001.

2. Ats. Red. STASKONIS, Vladas. *Civilinė teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vija, 1998.

3. NEKROŠIUS, Ipolitas; NEKROŠIUS, Vytautas; VĖLYVIS, Stasys. *Romėnų teisė*, Vilnius: Justitia, 1999.

4. MIKELĖNAS, Valentinas; VILEITA, Alfonsas; TAMINSKAS, Algirdas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001.

5. MIKELĖNAS, Valentinas; BARTKUS, Gintautas; MIZARAS, Vytautas; KESERAUSKAS, Šarūnas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002.

6. GAIVENIS, Vytautas; VALIULIS, Algirdas. *Turto paveldėjimas*. Vilnius: Justitia, 1998.

7. GAIVENIS, Vytautas; VALIULIS, Algirdas. *Turto paveldėjimas. Klausimai ir atsakymai*. Vilnius: Justitia, 2002.

8. VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (1). *Justitia*, 2003, Nr. 1-2.

9. VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (2). *Justitia*, 2003, Nr. 3-4.

10. VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3). *Justitia*, 2003, Nr. 5

11. VILEITA, Alfonsas. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (4). *Justitia*, 2003, Nr. 6.

Teismų praktika:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 573 str. (1994 m. gegužės 17 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

2. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. kovo mėn. 22 d. nutartis civilinėje byloje *R.Ušpolevičius v. B.Ušpolevičius*, Nr. 3K-3-218/2004, kat. 30.1; 30.4.

3. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. sausio mėn. 8 d. Nutartis civilinėje byloje E. Jonaitienė, G. Garnienė ir J. Karašauskienė v. T. Šakėnienė, R. Miškinienė, Nr. 3K-3-7/2001, kat. 25.8.2; 30.6.

4. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje *I.Kochonovskaja v. V.Cesiulienė*, Nr. 3K-3-451/2005, kat. 21.4.2.3; 34.4.3; 34.4.8.

5. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 24 d. nutartis civilinėje byloje *P.Ubys v. E.Drungilienė*, Nr. 3K-3-919/2002, kat. 30.4.

6. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio mėn. 12 d. nutartis civilinėje byloje *I.Bajarūnienė v. D.Neuronienė*, Nr. 3K-3-35/2005, kat. 34.4.3.

7. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. birželio mėn. 1 d. nutartis civilinėje byloje *E.Janutienė v. E.Jasudas*, Nr. 3K-3-323/2005, kat. 34.4.3.

8. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. sausio 7 d. nutartis civilinėje byloje *B.Lukoševičienė v. Vilniaus apskrities VMI Ukmergės skyrius*, Nr. 3K-3-14/2004, kat. 30.1; 30.4.

9. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje *B. Savickienė v. I. V. Bušma*, Nr. 3K-3-424/2005, kat. 34.4.7.2.

10. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 12 d, nutartis civilinėje byloje, Nr. 3K-3-395/2006, kat. 30.4.2.

11. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. vasario 1 d, nutartis civilinėje byloje, Nr. 3K-3-85/2006, kat. 30.9.1.

12. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 20 d, nutartis civilinėje byloje *L.Osipovič v. N.Salechova*, Nr. 3K-3-814/2002, kat. 30.4.

13. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gegužės 27 d, nutartis civilinėje byloje *G.Lenčickienė v. A.Ragauskaitė*, Nr. 3K-3-771/2002, kat. 30.4; 37.10; 15.2; 15.2.11.

14. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. sausio 19 d, nutartis civilinėje byloje *J. Jočys v. T. Jočys*, Nr. 3K-3-41/2004, kat. 30.4.

15. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. spalio 22 d, nutartis civilinėje byloje *K. Jurčikonis v. Z. Breivienė*, Nr. 3K-3-993/2003, kat. 30.4.

16. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. rugsėjo 15 d, nutartis civilinėje byloje *J. Meržvinskienė v. L. Kaminskaja*, Nr. 3K-3-811/2003, kat. 30.4.

17. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės 14 d, nutartis civilinėje byloje *D. Šupinskienė v. R. Šupinskienė*, Nr. 3K-3-606/2003, kat. 30.4; 69.7.

18. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės 7 d, nutartis civilinėje byloje *J. Gliožerienė, A. Gliožeris, J. Petrulienė v. I. Kaubrienė*, Nr. 3K-3-568/2003, kat. 30.4.

19. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. gruodžio 11 d, nutartis civilinėje byloje *G.Kriščiūnas v. A. Vinciūnienė, E. Kriščiūnas*, Nr. 3K-3-1523/2002, kat. 30.4.

20. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. birželio 15 d, nutartis civilinėje byloje *R. Bajorinas v. V. Petraitenė*, Nr. 3K-3-345/2005, kat. 30.4.1; 34.4.10;114.8.2.

21. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės 28 d, nutartis civilinėje byloje *A. Neimo v. H. Vinčo*, Nr. 3K-3-637/2003, kat. 30.4.

22. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gruodžio 22 d, nutartis civilinėje byloje *A. Smirnova v. T. Chostegin*, Nr. 3K-3-1189/2003, kat. 30.4; 15.2.2.7.

23. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. lapkričio 3 d, nutartis civilinėje byloje *T. Vengrytė v. Vilniaus apskrities VMI*, Nr. 3K-3-581/2004, kat. 30.1; 30.4.

24. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. kovo 17 d, nutartis civilinėje byloje *A. Lenkauskas v. Kauno apskrities VMI*, Nr. 3K-3-195/2004, kat. 30.4.

25. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. rugsėjo 26 d, nutartis civilinėje byloje *B. Savickienė v. R. Bušma, I. V. Bušma, G. Smolenskienė*, Nr. 3K-3-424/2005, kat. 34.4.7.2.

26. 2003 m. rugsėjo 26 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr. A3-90.

27. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 9 d, nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-5/2006, kat. 34.3; 34.4.9; 128.2.

28. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. lapkričio 25 d, nutartis civilinėje byloje *V. J. Bražinskas v. A. Bražinskas*, Nr. 3K-3-1402/2002, kat. 30.4.

29. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės 5 d, nutartis civilinėje byloje *L. Z. Štioniė v. A. Juška*, Nr. 3K-3-559/2003, kat. 30.3; 30.4.

30. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. spalio 6 d, nutartis civilinėje byloje *P. Rekus v. J. Rekus*, Nr. 3K-3-911/2003, kat. 30.3; 30.4.